

UNIVERZITA PALACKÉHO

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Národnostní menšiny v českém školství

František Kořínek

Vedoucí práce: **doc. PaedDr. Marcela Musilová, Ph.D.**

Olomouc 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně a použil jen prameny uvedené v seznamu literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena na Univerzitě Palackého v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Olomouci dne 30. března 2012

František Kořínek

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí mé bakalářské práce doc. PaedDr. Marcele Musilové, Ph.D za odborné vedení a konzultaci problémů na této bakalářské práci.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	František Kořínek
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	doc. PaedDr. Marcela Musilová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Národnostní menšiny v českém školství
Název v angličtině:	Ethnic minorities in the czech education
Anotace práce:	Bakalářská práce „ <i>Národnostní menšiny v českém školství</i> “ pojednává o problematice vzniku národnostních menšin, jejich struktury v ČR a struktury jejich vzdělanosti. Práce se obšírněji věnuje romské národnostní menšině, její historii a vztahu ke vzdělávání, a vztahu české školní mládeže k národnostním menšinám.
Klíčová slova:	národnostní menšina, Romové, děti, škola, vzdělání
Anotace v angličtině:	Bachelor's work "National minorities in the Czech education" deals with problems of national minorities, their structure and the CR structure of their education. The work deals extensively with the Roma national minority, its about history and relation to education and the relationship czech school children to national minorities.
Klíčová slova v angličtině:	Ethnic minority, Roma, child, school, education
Přílohy vázané v práci:	Empirická část práce – Dotazník ke zpracování bakalářské práce na téma „ <i>Národnostní menšiny v českém školství</i> “
Rozsah práce:	64 stran
Jazyk práce:	český jazyk

OBSAH

ÚVOD.....	6
TEORETICKÁ ČÁST.....	7
1 Definiční vymezení pojmů.....	7
2 Historické okolnosti vzniku národnostních menšin.....	11
2.1 Historické okolnosti vzniku národnostních menšin V České republice.....	12
3 Práva národnostních menšin v České republice.....	14
4 Struktura národnostních menšin v ČR.....	16
4.1. Charakteristika slovenské menšiny v České republice.....	16
4.2 Charakteristika ukrajinské menšiny v České republice.....	18
4.3 Charakteristika vietnamské komunity v České republice.....	19
4.4 Romská menšina v Česku.....	20
5 Romové v České republice.....	21
5.1 Kdo je to Rom?.....	21
5.2 Z historie Romů.....	21
5.2.1 Z pravlasti do Evropy.....	21
5.2.2 Doba vyhánění a pronásledování.....	22
5.2.3 Romové v Českých zemích.....	23
5.2.4 Asimilace.....	25
5.2.5 Genocida.....	26
5.2.6 Období od roku 1948.....	27
5.2.7 Shrnutí.....	28
5.3 Vzdělávání Romů.....	28
5.3.1 Do roku 1970.....	28
5.3.2 V letech 1970 - 1989.....	31
5.3.3 Po roce 1989.....	32
5.3.4 Přístup Romů k výchově a vzdělávání.....	34
5.3.4 Vzdělanostní struktura osob s romskou národností starších patnácti let v České republice.....	35
PRAKTICKÁ ČÁST.....	37
6 Metodologie.....	37
6.1 Vzorek pro výzkumný projekt.....	37
6.2 Cíl šetření.....	38
6.3 Okruh otázek.....	38
7 Výsledky dotazníku.....	39
7.1 Shrnutí praktické části.....	58
Seznam použité literatury a jiných zdrojů.....	61
Seznam příloh.....	64

ÚVOD

Téma bakalářské práce jsem vybral proto, že problematika národnostních menšin se dotýká i mého profesního působení u Policie České republiky. Rád bych přispěl k pochopení toho, jak vznikly národnostní menšiny a jaký názor na ně mají žáci základních a středních škol v okrese Prostějov.

V bakalářské práci se budu zabývat genezí národnostních menšin v ČR, s důrazem na čtyři nejvíce zastoupené skupiny, kterými jsou Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové. Zároveň podám přehled o vzdělanostní struktuře příslušníků jednotlivých národnostních menšin na našem území. Podrobněji se budu zabývat zcela specifickou a v České republice nejvíce diskutovanou romskou národnostní menšinou.

Práce je rozdělena do šesti kapitol. V textu odkazují na poznámky pod čarou, jejichž seznam je umístěn na konci práce. První kapitola je věnována definičnímu vymezení pojmů. Ve druhé kapitole vysvětlují historické okolnosti vzniku národnostních menšin v obecné rovině a dále vývoj národnostních menšin v České republice. Třetí kapitola charakterizuje právní rámec problematiky národnostních menšin a jejich práva v České republice. Čtvrtá kapitola seznamuje se strukturou čtyř hlavních národnostních menšin v České republice jimiž jsou slovenská, ukrajinská, vietnamská a romská národnostní menšina. Ve stručnosti se v ní zabývám příčinami vzniku těchto národnostních menšin u nás, vývojem jejich velikosti a její vzdělanostní strukturou. V páté kapitole se obšírněji věnuji romské národnostní menšině, její specifikaci, historii na našem území, ale i v evropském kontextu. Obsahem kapitoly je i přístup Romů ke vzdělání, vzdělávání i celému vzdělávacímu systému ve vztahu k jejich kulturním hodnotám. Poslední část bakalářské práce představuje výsledky dotazníkového šetření na různých typech škol v okrese Prostějov, jakož i teoretický rámec tohoto šetření.

Cílem bakalářské práce je na základě teoretického zkoumání vývoje národnostních menšin v České republice zjistit názor vybraného vzorku žáků základních a středních škol na tuto problematiku.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Definiční vymezení pojmů

Národ

Pojem vznikl z latinského „natio“ znamenající plémě, lid. Jedná se o pospolitost lidí, vytvořenou historickým působením jazykových, geografických, ekonomických a politických národotvorných faktorů.¹

Národnost

Obvykle chápána jako příslušnost k určitému národu nebo etniku.

Národnostní menšina

Pojem, který nemá žádnou oficiálně platnou a všeobecně uznávanou definici.

Dle definice Organizace spojených národů je národnostní menšina skupina obyvatel státu, tvořící menšinu v nedominantní pozici uvnitř státu, disponující etnickými, náboženskými nebo jazykovými charakteristikami, které jsou odlišné od charakteristik většiny obyvatel, mající vědomí vzájemné solidarity, motivované, byť jen implicitně kolektivní vůlí přežít, a jejímž cílem je dosáhnout rovnosti s většinou, jak ve skutečnosti, tak i podle zákona.²

V České republice pojem národnostní menšina upravuje zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, který v hlavě první vymezuje pojem národnostní menšina takto: *Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo. Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české*

1 *Encyklopedický slovník*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1993. 1253 s. ISBN 80-207-0438-8.

2 *UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1985/31 of 14/5/85 at para. 181*

*národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.*³

L. Šatava (1994) rozlišuje tři typy národnostních menšin:

- Etnika, která nemají vlastní národní stát.
- Etnika sídlící na území jiného státu, než je jejich vlastní národní stát.
- Specifické případy na rozhraní etnických/náboženských/rasových skupin.

Etnikum

Pojem **etnikum** pochází z řeckého slova „*ethnos*“, což znamená národ. Jedná se o společenství lidí, kteří mají společný původ, jazyk a kulturu a zpravidla obývají stejný geografický prostor.

Je to těžko vymežitelný pojem který označuje nejasně definovatelnou a proměnlivou skutečnost, která má několik dimenzí. Etnikum se může obsahově krýt s označením národnost, ale i být jen jednou její složkou. Často se jedná o označení obyvatelstva, které sídlí na území, které nerespektuje státní hranice (např. Tuaregové ve středozápadní části Sahary).⁴

Rasa

Slovo **rasa** je arabského původu a původně znamenalo „hlava, začátek, původ“. V běžném smyslu se jedná o způsob druhové diferenciaci lidského plemene, kdy jedna konkrétní rasa obsahuje soubor jedinců, kteří obývají dostatečně dlouhou dobu shodné geografické teritorium a v důsledku toho u nich dochází k vytvoření shodné charakteristické kombinaci morfologických a metrických rysů, jako je pigmentace, tvar očí, tělesné rozměry apod..⁵

Jako základní rasové skupiny jsou rozlišovány:

- rasa europoidní
- rasa mongoloidní
- rasa negroidní

³ *Zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin, § 2 [databáze online]. [cit.2012-03-06] Dostupné z <http://www.portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/c/313/ce/10821/p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=273/2001&PC_8411_p=2&PC_8411_l=273/2001&PC_8411_ps=10#10821/>.*

⁴ *Slovník ekonomie a sociálních věd. 1. vyd. Praha: E. W. A., 1995. 419 s. ISBN 80-85764-13-X.*

⁵ *Slovník ekonomie a sociálních věd. 1. vyd. Praha: E. W. A., 1995. 419 s. ISBN 80-85764-13-X.*

Rasismus

Je ideologie představující soubor koncepcí vycházejících ze strachu z cizího. Předpokládá fyzickou a duševní nerovnost lidských ras a rozhodující vliv rasových odlišností na kulturu a dějiny lidstva (Šišková, T., 1998)

Je postoj zakládající se na víře v nadřazenost jedné nebo více ras nad jinou či jinými rasami. V širším smyslu se jedná o pocit odporu či xenofobie vůči etnicky odlišným společenským skupinám bez ohledu na jejich rasovou blízkost či odlišnost.⁶

Xenofobie

Z řeckého xenos – cizí, neznámý, a fobie – bát se, obávat se. Přeneseně nenávisť k cizincům. Teoreticky lze pojem xenofobie oddělovat od pojmu rasismus, ale vzhledem k tomu, že pojem rasa není přesně definovatelný, jsou rozdíly mezi lidmi zejména rozdíly v kultuře, tzn. že se jedná především o rozdíly národnostní (národní kultury). Také zastánci rasistických ideologií a xenofobie jsou málokdy sami schopni mezi těmito pojmy rozlišovat, takže lze usoudit, že podléhají stejnému pudu a to strachu z druhého.⁷

Diskriminace

Z latinského *discriminare* – rozlišovat. Termín označující nějaké rozlišování. Nejčastěji se používá v negativním významu při rozlišování lidí na základě příslušnosti k nějaké obecné skupině, např. podle věku, pohlaví, národnosti, náboženství, sociálního postavení, politické příslušnosti a jiné, bez ohledu na schopnosti konkrétního jedince.

Asimilace

Původ pojmu je v latinském *asimilatio* – připodobnění. V širším smyslu slova se jedná o kulturní a společenské změny, k nimž dochází v důsledku dlouhodobého vzájemného působení společenství či skupin s různou kulturou. V užším smyslu se jedná o proces, kdy společenství či skupina osob se svou vlastní kulturou přejímá prvky kultury jiné, přičemž může opustit prvky kultury své.

Asimilace je dynamický proces, který můžeme rozdělit do několika kroků. Krajní hodnoty u asimilačního procesu jsou úplná asimilace hodnot nové kultury nebo naopak

⁶ *Slovník ekonomie a sociálních věd*. 1. vyd. Praha: E. W. A., 1995. 419 s. ISBN 80-85764-13-X.

⁷ *Slovník ekonomie a sociálních věd*. 1. vyd. Praha: E. W. A., 1995. 419 s. ISBN 80-85764-13-X.

odmítnutí cizí kultury a plný návrat ke kultuře původní. Výsledek asimilačního procesu bývá obvykle někde mezi těmito hodnotami.

Můžeme rozlišovat asimilaci chtěnou a asimilaci nucenou.⁸

Tolerance

Pod pojmem tolerance rozumíme ocenění odlišností (rozmanitost kultur), schopnost žít a nechat druhé žít, schopnost udržet si svá vlastní přesvědčení a zároveň přijmout, že druzí mají jiná přesvědčení (kulturní identitu), a schopnost užívat svých práv a svobod, aniž by přitom byly narušeny svobody a práva druhých (Walzer 1997).⁹

Majoritní společnost

Většinová společnost, tedy ta část obyvatelstva, která je ve většině, v této práci se jedná o majoritní většinu obyvatel dle etnické příslušnosti, tedy českého, moravského či slezského etnika.

8 *Slovník ekonomie a sociálních věd*. 1. vyd. Praha: E. W. A., 1995. 419 s. ISBN 80-85764-13-X.

9 MAŘÍKOVÁ, Hana, ed. et al. *Jaká je naše společnost?: otázky, které si často klademe--*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 446 s. ISBN 978-80-7419-025-4.

2 Historické okolnosti vzniku národnostních menšin

Národnostní menšina je pojem, kterému pravděpodobně každý rozumí, ale jeho jednotná obecná definice chybí. Budeme proto vycházet z vymezení tohoto pojmu dle OSN, která uvádí, že se jedná o skupinu obyvatel státu, tvořící menšinu v nedominantní pozici uvnitř státu, disponující etnickými, náboženskými nebo jazykovými charakteristikami, které jsou odlišné od charakteristik většiny obyvatel, mající vědomí vzájemné solidarity, motivované, byť jen implicitně kolektivní vůlí přežít, a jejímž cílem je dosáhnout rovnosti s většinou, jak ve skutečnosti, tak i podle zákona.¹⁰

Z této definice je zřejmé, že ke vzniku národnostních menšin mohlo dojít až po vzniku prvních státních útvarů a s tím souvisejícím vznikem prvních národů. A skutečně, jak uvádí biblická kniha Exodus (a současná věda s ní v tomto souhlasí), již na území jednoho z prvních historicky doložených států, Egyptské říše, žila v zajetí národnostní menšina Židů.¹¹

Obdobně tomu bylo i v době antiky, v období kdy prakticky celému tehdy známému světu vládla Římská říše. Společnost římské říše by jsme v dnešní době nejspíše nazvali multikulturní. V této době se také začíná měnit postavení jednotlivce ve společnosti a rozšiřují se jeho práva. Vznikají první větší města a v pozdní antice dochází k migraci skupin obyvatelstva se svébytnou kulturou do velkých měst. A tak kolem chrámů rozličných bohů vznikají městské části, ve kterých žijí převážně jejich vyznavači. Centrální správa si uvědomovala, že není důležité, jaké kdo je národnosti, či jaké náboženství vyznává, ale to, že dokud řádně platí daně a nevyvolávají konflikty, není třeba proti jejich kultuře zasahovat.

Poté se po celé Římské říši z předního východu rozšířilo náboženství uctívajícího jednoho boha (tedy na rozdíl od dosavadního polyteismu monoteistické), křesťanství. I když je zásadní vliv tohoto náboženství na kulturu naší, „západní civilizace“ nepopíratelný a dle mého názoru nesporně pozitivní, z hlediska myšlenky multikulturalismu se jedná o mimořádně nesnášenlivé náboženství. Základní pravidla tohoto náboženství stanoví Desatero přikázání. A již první přikázání praví „Nebudeš mít jiné bohy mimo mne“. To bylo pro „multikulturní“ Římany něco nepřijatelného a tak byli první křesťané pro svou víru pronásledováni. Nicméně v roce 313 našeho letopočtu dochází Ediktem milánským ke zrovnoprávnění křesťanství s ostatními náboženstvími říše a záhy se stalo privilegovaným

10 UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1985/31 of 14/5/85 at para. 181

11 Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5

náboženstvím ve státě.¹² Poté již byla cesta křesťanství k ovládnutí Evropy a tím do určité míry i jejímu ideologickému sjednocení relativně snadná. A tak se až do dvacátého století stávají vyznavači nekřesťanských náboženství čímsi cizím, zvláštním, nebezpečným a nechtěným. Po období křesťanského středověku dochází k sekularizaci života obyvatel a ke zmírnění napětí mezi představiteli různých náboženství, které tak přestává, alespoň v Evropě, být hlavním zdrojem nenávisť k menšinám. Do popředí se však dostávají rozdíly národnostní, společenské, etnické apod..

Dále v průběhu dvacátého století dochází ke globalizaci, s čímž mimo jiné souvisí i větší migrace obyvatel, v předešlých stoletích nevídaná. Během tohoto jevu dochází k setkávání kultur srovnatelným snad jen s dobou římského císařství.

2.1 Historické okolnosti vzniku národnostních menšin V České republice

Až do dvacátých let sedmého století našeho letopočtu se na našem území střídají různé kmeny Germánů, Keltů a od šestého století i Slovanů. Po časově relativně krátkých prvních státních útvarech (Sámova říše 623 – 659, Velkomoravská říše 833 – 906) se zde vytváří knížectví a posléze království českého rodu Přemyslovců. „*V kontaktech se sousedy, zejména s německou říší, se český stát stal významným mocenským faktorem ve střední Evropě. Od poloviny 12. do poloviny 14. století hospodářský a kulturní rozmach, v rámci kolonizace příchod velkého množství Němců.*“¹³ Od této doby byl český stát až do poloviny dvacátého století osídlen významnou německou národnostní menšinou.

„*Nástupem Ferdinanda I. na český a uherský trůn (roku 1526) byl dán základ pro vytvoření mnohonárodnostní habsburské monarchie ve střední Evropě. Připojením Zemí České koruny, středního a západního Slovenska, západního Maďarska až k Blatenskému jezeru a oblasti jižně až k Jaderskému moři, Sungdai (1542-1648) a Landvogtei (1542-1805) na jihu Německa se stávají rakouští Habsburkové nejmocnější dynastií ve střední Evropě*“¹⁴ a tak se České království až do roku 1918 stává součástí mnohonárodnostního státu.

12 Ottova encyklopedie A-Ž. 1.vyd. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004. ISBN 80-7360-014-5. str. 522

13 LIŠČÁK, Vladimír, ed. *Státy a území světa*. 1. vyd. Praha: Libri, 1996. ISBN 80-85983-07-9. str. 184

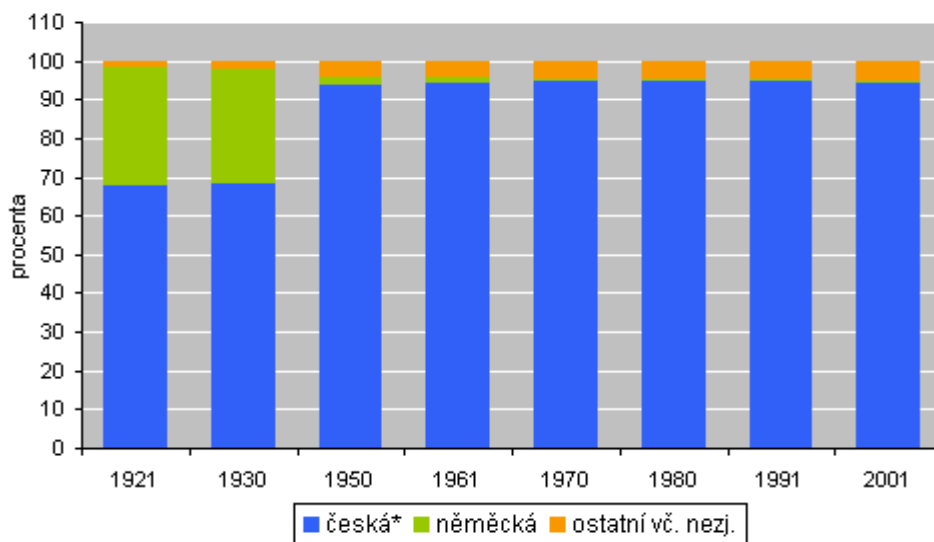
14 HONZÁK, František et al. *Evropa v proměnách staletí*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-025-X. str. 513

V roce 1918 se Rakousko-uherská monarchie po prohrané světové válce rozpadá. Jedním z nástupnických států se stává i společný stát Čechů a Slováků – Československá republika. V letech 1938 až 1945 dochází v celé Německem okupované Evropě k systematické masové likvidaci tzv. „nižších ras“ hlavně Židů a Romů, kdy tato dvě etnika byla především na území Čech a Moravy téměř vyhlazena. Po druhé světové válce pak dochází k nucenému odsunu příslušníků velice početné německé národnosti a z území Slovenska části příslušníků maďarské národnosti.

V poválečném Československu jsou tak zastoupeny národnostní menšiny ve velice malé míře. Jedná se především o menšiny Romů, zbytky Maďarů a v příhraničních oblastech severu republiky Poláků.

Z uvedeného vyplývá, že území České republiky bylo až do poloviny dvacátého století, vždy místem s mnohonárodnostním složením obyvatelstva, což se však v druhé polovině dvacátého století změnilo a Česká republika se stala jedním z nejvíce národnostně homogenních států v Evropě.

Vývoj struktury obyvatelstva ČR podle národnosti v letech 1921 – 2001 (v %)

Zdroj: Český statistický úřad, Národnosti v ČR od roku 1921

3 Práva národnostních menšin v České republice

Samotný pojem *národnostní menšina* v České republice upravuje zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, který v hlavě první vymezuje pojem národnostní menšina takto: *Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo. Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.*¹⁵

Dalšími právními normami, které upravují vztahy příslušníků národnostních menšin jsou v ČR zejména Ústava ČR a Listina základních práv a svobod. Dále jsou upraveny mezinárodními smlouvami, které Česká republika ratifikovala. Mezi nejdůležitější předpisy upravující ochranu menšin v Evropě patří Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin¹⁶ (v ČR ratifikována 1997) a Evropská charta regionálních a menšinových jazyků¹⁷ (v ČR ratifikována 2007).

Dle Listiny základních práv a svobod mají příslušníci národnostních menšin kromě obecně platných práv také právo na:

- rozvoj vlastní kultury,
- šíření a přijímání informací v jejich mateřském jazyce,
- sdružování se v národnostních sdruženích,
- vzdělání v jejich jazyku,
- užívání jejich jazyka v úředním styku,
- účast na řešení ve věcech týkajících se národnostních a etnických menšin.

15 Zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin, § 2 [databáze online]. [cit.2012-03-06] Dostupné z <[16 Český překlad dokumentu je publikován ve Sbírce zákonů České republiky pod č. 96/1998 Sb.](http://www.portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=273/2001&PC_8411_p=2&PC_8411_l=273/2001&PC_8411_ps=10#10821/>>.</p></div><div data-bbox=)

17 Vyhlášena 5. 11. 1992 Radou Evropy ve Štrasburku, Česká republika podepsala tuto chartu 9. 11. 2000. V ČR vstoupila v platnost 1.3.2007.

Základní práva a svobody jsou zaručeny všem bez rozdílu. Každý má právo svobodně rozhodovat o své národnosti, nepřipouští se jakékoli ovlivňování či nátlak na toto rozhodování.

4 Struktura národnostních menšin v ČR

Jak již bylo uvedeno výše, je Česká republika jedním z nejméně národnostně homogenním státem v Evropě. Představitelé národnostních menšin podle výsledků sčítání lidí, domů a bytů z roku 2001 tvoří pouze 5,8 % obyvatel státu.

Výrazná dominance české, moravské a slezské národnosti se tedy nijak významně nemění, zato se ale mění podíl tradičních národnostních menšin, který se trvale snižuje (slovenská, německá, polská a maďarská), a jiných národností (zejména vietnamské a ukrajinské), který se zvyšuje. Je to v důsledku politických a společenských změn po roce 1989, kdy se tzv. otevřely hranice a Česká republika se stala pro mnoho cizinců atraktivní zemí pracovních příležitostí.

4.1. Charakteristika slovenské menšiny v České republice

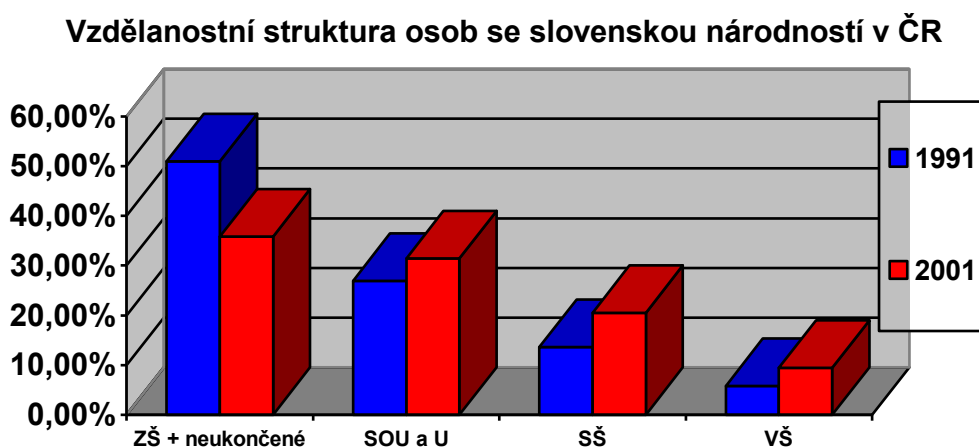
Slovenská národnostní menšina je s počtem 233.520 osob (včetně cizinců s trvalým pobytem) nejpočetnější národnostní menšinou v České republice, přičemž 94 % osob se slovenskou národností má na našem území trvalý pobyt a 86 % osob státní občanství České republiky. Podle oficiální statistiky ze sčítání lidí, domů a bytů z roku 2001 žilo v naší zemi 193 190 osob (1,9 % populace) hlásících se ke slovenské národnosti, ale reálný odhad se pohyboval v rozmezí 350 až 400 tisíc osob. Oproti výsledkům sčítání lidí, domů a bytů z roku 1991 to byl pokles o 120 000 osob. Další pokles ukazují předběžné výsledky sčítání lidí, domů a bytů 2011, podle kterých klesl počet osob hlásících se ke slovenské národnosti na 149 140 osob (1,4 % populace). Hlavní příčinou tohoto klesajícího trendu byl v devadesátých letech 20. století rozpad československé federace, volba slovenského státního občanství a odchod do Slovenské republiky. Dnes je příčinou poklesu přirozeného přírůstku a postupná přirozená asimilace. Také je nutno zdůraznit, že oficiální statistiky zahrnují pouze deklaratorní údaje, kdy občan ve sčítacím tiskopise sám deklaruje svou národnost podle svého vlastního rozhodnutí.¹⁸

18 *Národnostní složení obyvatelstva* [online]. Český statistický úřad, [cit.2012-03-06] Dostupné z <[http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD457/\\$File/Kapitola2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD457/$File/Kapitola2.pdf)>

Slováci do Čech začali přicházet již ve středověku, hlavně kvůli práci a studiu a tato situace trvá v podstatě dodnes. Největší nárůst proběhl zejména po druhé světové válce a po roce 1968 a to zejména do oblastí s velkou koncentrací průmyslových podniků a těžbou nerostných surovin jako je Ostravsko či severní Čechy. Mnoho Slováků se v Čechách také usadilo po ukončení základní vojenské služby, protože během jejího trvání si zde našli partnerky, nebo se přímo oženili. Dnes hlavní proud Slováků míří do našeho hlavního města.

Zrealizovat výuku ve slovenštině na území České republiky se poprvé podařilo v roce 1956, kdy byly v Karviné Mizerově otevřeny dvě třídy základní školy se slovenským vyučovacím jazykem. Zájem postupně rostl až do roku 1970 kdy kulminoval na počtu 46 tříd a 1297 žácích ve dvou školách. Od té doby však zájem postupně upadá, až se dostal na 28 žáků ve dvou třídách ve školním roce 1999/2000.¹⁹

Vzdělanostní struktura osob se Slovenskou národností starších patnácti let vykazuje, stejně jako u všech ostatních národností, příznivý trend vyjádřený v grafu:

Zdroj: Český statistický úřad, Národnostní složení obyvatelstva

¹⁹ ŠRAJEROVÁ, Olga. *Slovenská národnostná menšina v ČR v zrkadle výzkumoch viz. Minulost a súčasnosť národnostných menšín na Těšínsku*. Sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, konané dne 4. 10. 2001 v Českém Těšíně, 2001

4.2 Charakteristika ukrajinské menšiny v České republice

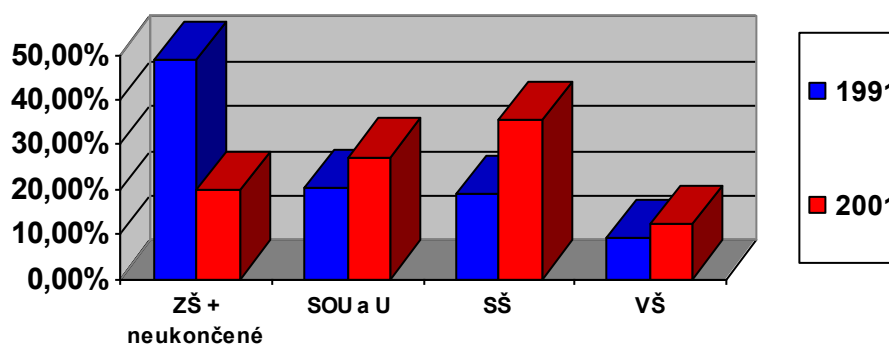
Počet občanů ČR kteří se při sčítání lidí, domů a bytů v roce 2001 hlásili k ukrajinské národnosti byl 22.112 osob (0,22 % z celkového počtu obyvatel), což oproti výsledkům z roku 1991, kdy to bylo 8.220 osob (0,1 % z celkového počtu obyvatel), znamenalo nárůst o 269 %. To ukazuje na výrazný nárůst, který byl způsoben jednak změnou metodiky při sčítání, kdy se v roce 2001 do celkového počtu obyvatelstva zahrnuly i osoby s dlouhodobým pobytem a jednak v důsledku politických a společenských změn po roce 1989, kdy se tzv. otevřely hranice a Česká republika se stala pro mnoho cizinců atraktivní zemí pracovních příležitostí.

Z hlediska počtu osob ukrajinské národnosti v České republice je mnohem významnější skupina osob cizí státní příslušnosti s ukrajinskou národností, kterých u nás žije 117.810. Ve velké většině se jedná o pracovníky v dělnických profesích (v roce 2001 54,2 % zaměstnaných v průmyslu a stavebnictví), kteří do ČR přišli z ekonomických důvodů.²⁰

V současnosti v ČR působí pobočka Národní pedagogické univerzity Drahoňanová v Praze a ukrajinská sobotní škola ERUDYT v Praze, jejíž vyučování probíhá podle výukového programu doporučeného Ministerstvem školství a vědy Ukrajiny.²¹

Vzdělanostní struktura osob s ukrajinskou národností v ČR je významně nadprůměrná, kdy téměř polovina osob má úplné střední, vyšší, nebo vysokoškolské vzdělání.

Vzdělanostní struktura osob s ukrajinskou národností v ČR

Zdroj: Český statistický úřad, Národnostní složení obyvatelstva

20 *Národnostní složení obyvatelstva* [online]. Český statistický úřad, [cit.2012-03-06] Dostupné z <[http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD457/\\$File/Kapitola2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD457/$File/Kapitola2.pdf)>

21 *Ukrajinská škola* [online]. [cit. 2012-03-09]. Dostupné z <<http://www.ukrajinci.cz/cs/ukrajinska-skola/>>

4.3 Charakteristika vietnamské komunity v České republice

Pro pochopení, jak je možné, že třetí nejpočetnější národností ve středoevropském státě se stali obyvatelé více než 8000 km vzdáleného Vietnamu, je potřeba se vrátit do třetí čtvrtiny 20. století. Již ve 40. letech začali do ČSR přijíždět první jednotliví studenti. Roku 1956 na základě dohody mezi tehdejší Československou republikou a Vietnamskou demokratickou republikou do ČSR přicestovala ve dvou částech skupina 100 dětí ve věku od šesti do třinácti let²², které zde měly získat vzdělání, které by po návratu zpět do vlasti využily k jejímu rozvoji. Většina z nich se sice po třech letech pobytu na žádost Vietnamské strany vrátila do vlasti, ale spolupráce tak neskončila.²³ Ročně pak do ČSR přicestovaly desítky až stovky studentů, kteří se zde vzdělávali převážně ve strojírenských, textilních, obuvnických a potravinářských oborech. V roce 1973 byla mezi ČSSR a VDR podepsána další dohoda o přijímání studentů a učňů a o zaměstnávání, na jejímž základě do ČSSR ročně přijelo 30 vietnamských občanů. Následovaly další dohody a tak v ČSSR v roce 1981 již pobývalo asi 30 000 – 35 000 občanů Vietnamské socialistické republiky.²⁴

Údaje Českého statistického úřadu ke dni 30. 6. 2006 uvádějí 38.566 Vietnamců v ČR, z toho 28.248 získalo v ČR povolení k trvalému pobytu. Avšak někteří vietnamští občané odhadují své zastoupení v ČR až na počet 60-70 tisíc. Vietnamci jsou tak po Ukrajincích a Slovácích třetí nejpočetnější skupinou cizinců s dlouhodobým či trvalým pobytem v ČR. I přes tuto skutečnost však nejsou oficiálně uznanou národnostní menšinou, protože nespĺňují podmínky dané zákonem a to, že jejich komunita zde nežije dostatečně dlouhou dobu a málo Vietnamců má občanství ČR. Situace by se ale mohla změnit po sčítání lidí, domů a bytů 2011.

Zastoupení vietnamských žáků na českých školách je dosti významné. Ve školním roce 2004/05 Vietnamci tvořili s asi 3.500 žáků 30 % cizinců na základních školách. Mnohem méně Vietnamců bylo ve stejném roce na vysokých školách (kolem 2 % ze všech cizích studentů).²⁵

Vzdělanostní struktura osob s vietnamskou národností v ČR většinou výrazně nevybočuje z celorepublikového průměru. Pouze v kategorii střední a učňovské nejvyšší

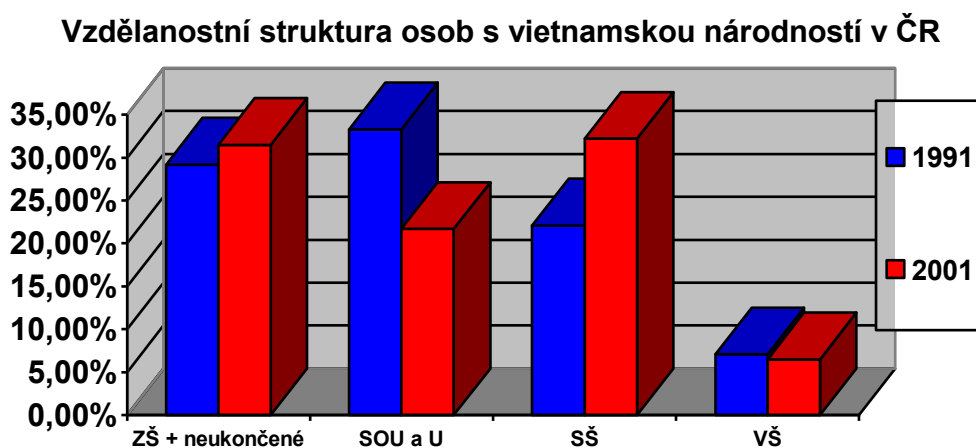
22 Tzv. Chrastavské děti. Děti byly umístěny v dětském domově v obci Chrastava u Liberce

23 MARTINKOVÁ, Šárka. *Chrastavské děti*, Klub Hanoi 2006 [cit. 2012-02-05]. Dostupný z <<http://www.klubhanoi.cz/view.php?cislocclanku=2006071101>>

24 KOCOUREK, Jiří. *Vietnamci v České Republice* [online]. [cit.2012-02-06] Dostupné z <<http://www.asimilovani.estranky.cz/clanky/narodnosti-v-cr/vietnamci.html>>

25 KOCOUREK, Jiří. *Vietnamci v České Republice* [online]. [cit.2012-02-06] Dostupné z <<http://www.asimilovani.estranky.cz/clanky/narodnosti-v-cr/vietnamci.html>>

dosažené vzdělání je procentuální zastoupení 21,7 % významně méně proti republikovému průměru 38 % a v kategorii vysokoškolské vzdělání je na rozdíl od všech hlavních národnostních menšin v České republice mírný pokles o 0,6 % ze všech osob starších patnácti let.

Zdroj: Český statistický úřad, Národnostní složení obyvatelstva

4.4 Romská menšina v Česku

Jedná se o zcela specifickou národnostní menšinu žijící v ČR. Podle údajů ze sčítání lidí, domů a bytů v roce 1991 to bylo 32.903 osob, v roce 2001 11.746 osob a dle předběžných výsledků sčítání lidí, domů a bytů 2011 je to 13.150 osob, hlásících se k romské národnosti. Odhady skutečného počtu se však pohybují v rozmezí 150-200 tisíc obyvatel.²⁶ Rozdíl oproti oficiálním výsledkům je zapříčiněn tím, že ve sčítání se jedná o nepovinný, tzv. deklaratorní údaj.

Podrobnější specifikace romské národnostní menšiny je předmětem další kapitoly.

²⁶ *Národnostní složení obyvatelstva* [online]. Český statistický úřad, [cit.2012-03-06] Dostupné z <[http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD457/\\$File/Kapitola2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD457/$File/Kapitola2.pdf)>

5 Romové v České republice

5.1 Kdo je to Rom?

V Evropě v současnosti žije přibližně 6 milionů etnicky příbuzných lidí, kteří se od majoritní populace odlišují tmavší barvou pleti a očí, kulturou i jazykem. Tito lidé nemají žádný svůj stát a jsou rozšířeni mezi ostatním obyvatelstvem. Bývají označováni různými jmény jako Cikáni, Zingari, Gitanos nebo Gypsies. Oni sami sobě také říkají různě – Kale, Manuša, Sinti, Lovari – nejčastěji však Romové.

Většinou nemají potřebu deklarovat svou příslušnost k etniku, přesto však udržují romskou kulturu a z generace na generaci si předávají národní tradice a mateřský jazyk.²⁷

5.2 Z historie Romů

5.2.1 Z pravlasti do Evropy

Pravlast Romů se nachází v dnešním indickém svazovém státu Paňdžábu a Pákistánu. Tato skutečnost je dnes všeobecně uznávaná. Podařilo se ji prokázat pomocí lingvistických rozborů a srovnání s jazyky indického subkontinentu, kdy 60-70 % romských slov je indického původu.²⁸ O indickém původu svědčí ale nejen jazyk, ale i překvapivě podobné zvyky, podobná společenská struktura, výběr povolání, technologie zpracování kovů aj.. Do Evropy se dostali v několika migračních vlnách od 3. do 10. století n. l.. Proč opustili svou pravlast se do dneška neví, pravděpodobnou se jeví hypotéza s přelidněním a následným hladomorem.

Během své cesty do Evropy přišli i ke svému slovanskému označení Cigáni a českému Cikáni. První písemná zmínka o Romech pochází z roku 1068, kdy neznámý řecký mnich zapsal do kroniky poznámku o zvláštním lidu pohybujícím se v okolí Cařihradu. Tento lid

27 BALABÁNOVÁ, Helena, *Neznámí Romové*. Pracovní materiál Vyšší policejní školy a Střední policejní školy Ministerstva vnitra v Holešově, Holešov 2011

28 HÜBSCHMANNOVÁ, Milena, *Kdo byli předkové Romů?* [online]. [cit. 2012-03-09]. Dostupné z <<http://www.romove.radio.cz/cz/clanek/18652>>

nazval Atsigános. Tímto slovem byli označováni příslušníci heretické náboženské sekty, se kterou mohli být Romové mylně ztotožněni, protože stejně jako oni, provozovali věštění a magii. Při putování Malou Asií, kde sídlili členové této sekty mohli od nich převzít některé kulturní prvky a i tím usnadnit tuto záměnu. Ať již to tak bylo či nikoli, pravdou zůstává, že od označení Atsigános se odvíjí pozdější označení Romů ve střední a východní Evropě.

Na své cestě do Evropy se většina kočovných kmenů Romů ve 12. – 15. století zastavila v asijské části dnešního Turecka, kde během této doby měli čas na zorientování se v nové kultuře, což jim později pomohlo při pronikání dále na západ. V souvislosti s tureckou a mongolskou expanzí se dali opět do pohybu, kdy jedna část pokračovala přes Řecko (zde nějakou dobu opět setrvala o čemž svědčí množství původně řeckých slov v romštině), a dále údolím Dunaje do střední Evropy. Jiná větev Romů se přes Arménii, Kavkaz a dnešní Rusko doputovala až do Skandinávie. V 15. století se Romové již vyskytovali v celé Evropě, včetně Britských ostrovů.

Migrace Romů probíhala ve skupinách, přesněji rodových klanech, které se při svém putování představovali jako poutníci z Malého Egypta²⁹, kteří jako kající se hříšníci musejí putovat po světě. Na základě této legendy jim k jejich putování svěští panovníci i papež udělovali ochranné glejty. Středověký člověk, který byl pevně svázán s místem svého narození, chápal neustálé putování jako formu pokání, proto neměl problém této legendě uvěřit. Mnohde byli romští poutníci dokonce vítáni, protože sebou přinášeli také nové, neznámé technologie zpracování železa i jiných kovů a přinášeli nové poznatky a zkušenosti.

5.2.2 Doba vyhánění a pronásledování

Od poloviny 15. století se však vztah původního obyvatelstva k Romům v Evropě začal měnit. Zejména představitelé hlavní ideologické síly ve společnosti, katolické církve, začali poukazovat na chování kočovných Romů, které se neslučovalo s tehdejší představou o křesťanských kajících, za které se vydávali a také na praktikování mnoha zvyků, které si sebou přinesli z Indie a s křesťanstvím neměly nic společného. Původní zájem a pohostinnost se postupně měnili v nedůvěru a posléze otevřené nepřátelství.

Signálem pro změnu postojů církevních i světských feudálů k Romům byla jejich exkomunikace z církve pařížským biskupem Jacquesem du Chastelier. Důvodem pro toto

²⁹ Pravděpodobně se jedná o historický název oblasti na Peloponésu nebo Malé Asii. Z tohoto názvu pochází označení Romů v angličtině – Gypsies, španělštině – Gitanos a francouzštině – Gitanes

opatření bylo nedodržování křesťanských zásad. V roce 1498 se sněm Svaté říše římské národa německého usnesl na tom, že Cikáni mají být vyháněni a pronásledováni. Usnesení dále nařizovalo, že přítomnost Cikánů v kraji má být oznámena úředním místům, kdy za nedodržení této povinnosti obyvatelstvu hrozila pokuta. Při dopadení každému hrozil trest smrti. Později bylo dokonce doplněno, že kdo cikána zabije, nedopouští se vraždy a nebude za to nijak trestán.

Protože v Západní Evropě docházelo k tak výraznému odporu vůči Romům, začali se usazovat raději v zemích východní Evropy, kde sice také nebyli bez problémů, ale perzekuce vůči nim byla mírnější.

5.2.3 Romové v Českých zemích

Historie proticikánských represí na našem území počíná rokem 1538 na Moravě. V tomto roce moravský zemský sněm rozhodl, že všichni cikáni mají být do dvou týdnů z území Moravy vykázáni. Na území celého Českého království se pak vztahoval mandát českého krále a německého císaře Ferdinanda I. z roku 1545. Tento upozorňoval, aby psancům nebylo ubližováno na těle. Roku 1556 dochází ke zpřísnění, kdy dopadení muži mají být mučeni a následně trestáni na hrdle, ženy a děti nemají být jako dosud topeny, ale využívány k práci. Toto následné nařízení ukazuje, že došlo ke zpřísnění ze strany panovníka, ale i to, že domorodé obyvatelstvo vůči Romům, mužům, ženám i dětem, svévolně užívalo i krutého nelidského jednání. Nařízení proti Romům se však nedodržovala vždy a všude a většinou cyklicky kolísala. Po vydání nového nařízení většinou následovala vlna proticikánské nenávisti, která však časem slábla a proto muselo být vydáno nařízení nové. Důvodem pro aktivaci proticikánských opatření často také byla událost, kdy například došlo k nějaké závažnější trestné činnosti a pachatel, třeba i domnělý, byl Romského původu.

Jako ilustraci proticikánských nálad uvádím událost, která se odehrála v roce 1578 v Prostějově: *„Byl zde zatčen romský pár podezřelý ze žhářství. Při vyšetřování pomocí mučidel „doznali“, že se na Moravě pohybují i další Romové škodící z tureckého pověření. Tak bylo pochytáno 169 Romů, kteří se stejným způsobem „přiznali“ k řadě zločinů. Pět z nich bylo popraveno. Mezitím byl nalezen skutečný viník a popravy byly zastaveny. Neprávem obvinění romští muži byli odesláni na galeje – veslování na galérách – nebo na práce v řetězech. Údajně proto, aby se nechtěli mstít za prožitá příkoří. Ženy s dětmi byly*

vypovězeny ze všech císařských zemí pod pohrůžkou trestu smrti v případě návratu a byly vyvedeny na polské území“³⁰

V letech 1618 – 1648 v době třicetileté války byla romská otázka válečnými událostmi odsunuta na okraj zájmu a tak se na naše území opět vracejí romské skupiny. A opět dochází k obratu, kdy císař Leopold I. roku 1697 vydává císařský mandát, kterým všechny Romy na celém rakouském území prohlašuje za psance, kteří nemají žádná práva a mohou být při dopadení kýmkoliv beztrestně zabiti jako škodná zvěř. A tak dochází nejen na našem území doslova ke štvanicím na Romy. Kde se s chycenými Romy „nevypořádalo“ po svém obyvatelstvo, tam padli do rukou mužů zákona a potrestáni po úřední linii - muži popravou, ženy a větší děti při prvním chycení uřezáním části nebo celého ucha, vypálením potupného cejchu na záda a často také mrskáním kolem šibenice. Poté museli podepsat tzv. hrdelní revers, kterým se zavázali, že odejdou a již se nevrátí a to pod hrozbou popravu. Nakonec byli v doprovodu stráží vyvedeni za hranice města. Menší děti se předávaly na „převýchovu prací“ do dobrých křesťanských rodin, které o takovou pracovní sílu projevíly zájem. Pouze v případě, že o ně zájem nebyl, mohly opustit město s matkou a sourozenci.

Od roku 1706 se na hranicích územních celků začaly objevovat výstražné tabule proti vstupu Romů, včetně vyobrazení trestů, které hrozily Romům, kteří by zákaz porušili. Později došlo ještě ke zpřísnění, když byli trestáni i ti ze starousedlíků, kteří by Romům pomáhali, nebo poskytli úkryt. Další zpřísnění znamenal reskript císaře Karla VI. z roku 1717, který obnovil nařízení jeho předchůdců v úřadu a mimo jiné vymezil tresty, pro ty, kteří by jej porušili. Dekretem z roku 1721 pak nařídil „*při opakovaném dopadení trestat na hrdle také ženy – stětím mečem, nebo oběšením, nedospělým mladíkům mělo být odřezáno druhé ucho. K pronásledování bylo možno použít i vojsko. Z důvodu efektivnějšího postupu proti „škodlivé sběři cikánské“ v roce 1726 v dědičných českých zemích sjednotil trestání romské potulky*“.³¹ Období jeho vlády se tak stalo obdobím největšího útlaku a pronásledování Romů až do období 2. světové války.

30 *Kapitoly z dějin Romů: Doba vyhánění a pronásledování* [online]. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/d01kapitoly/07.pdf>>

31 *Kapitoly z dějin Romů: Doba vyhánění a pronásledování* [online]. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/d01kapitoly/07.pdf>>

5.2.4 Asimilace

Na rakouském trůnu vystřídala roku 1740 Karla VI. jeho dcera Marie Terezie Walburga Amálie Kristýna, známá jako císařovna Marie Terezie. Ač císařovnou ve skutečnosti nikdy nebyla, patří mezi nejvýznamnější panovníky té doby. Zpočátku sice pokračovala v tradici předků a v roce 1749 vydala dekret kterým nařizovala dopadené Cikány vypovídat ze země a až při případném návratu je podrobit známým trestům. Dalším proticikánským dekretem z roku 1751 stanovila trestání cikánské potulky již jen u cizích Romů, zatímco domácí měli být posláni do svého rodiště, které se o ně mělo postarat. Na počátku šedesátých let 18. století usoudila, že popravy za potulku a honění Romů z jedné země do druhé nikam nevedou a rozhodla se je raději asimilovat. Projekt asimilace začala realizovat v Sedmíhradsku a oblasti Uher. Cílem tohoto programu byla přeměna Romů z kočovníků na řadové rolníky. Nařídila také změnit zaběhnutá označení a tak se místo slova Cikán v Uhrách mělo užívat označení novomaďar, novorolník, či novoosadník, romská jména se nahrazovala neromskými, u nás počeštěnými (např. Holomek, Holub, Daniel). Dalším opatřením, kterému byl přikládán veliký důraz a mělo Romům přinést novou kvalitu do života byla povinná školní docházka pro romské děti.

Pro Romy s nástupem Marie Terezie a posléze jejího spoluvladaře a následníka Josefa II. to sice byla změna k lepšímu, ale nucená asimilace měla i řadu negativních stránek. Zejména naprostou netoleranci k tradiční romské kultuře, kdy Romům bylo pod hrozbou mrskání zakazováno používat romštinu, oblékat se podle tradičních zvyklostí, mít svého představeného – vajdu, i jiné specifické rysy, kterými se odlišovali od většinové populace. Pro nově usazené Romy se budovaly kolonie a byl kladen důraz na řádné vyznávání katolické víry.

Jak asimilaci vnímali sami Romové ukazuje termín Rumungro, který vznikl přibližně v této době. Používají jej olašští Romové³² k označení neolašských Romů. Termín vznikl spojením dvou slov Rom a ungro znamenajících Rom uherský. Tímto byli zprvu označováni skutečně pouze Romové z Uher, kteří byli asimilováni jako první. Usazení Romové byli v očích kočovných olašských Romů asimilací poníženi, protože tím ztratili nezávislost a byli majoritní společností poníženi.

Pro usazování Romů v českých zemích opatření osvícenských panovníků Marie Terezie a Josefa II. příliš velký význam nemělo. Josef II. sice založil několik osad na Moravě,

32 Olašští Romové – původní označení skupiny kočovných Romů podle oblasti Valachie na území dnešního Rumunska (maďarsky olaski = valašský)

ale mnohem větší význam mělo úsilí některých Romů získat trvalá sídliště, které mohli realizovat po změně přístupu k nim, kdy přestali být vyháněni. To ale neznamenalo, že starousedlíci v obcích, kde se chtěli usadit je vítali s otevřenou náručí. Právě naopak, za své sousedy je nechtěli a to hlavně kvůli předsudkům, které vůči nim měli. Ono se není zase čemu divit, když s Romy mnozí měli špatnou zkušenost z minulosti, kvůli drobné kriminalitě Romů a dosavadní úřední představitelé je k nenávisti po generace podporovali a vybízeli. Proto nově se usazení Romové museli překonávat mnoho problémů a snad i díky tomu si později svých výtoky dokázali náležitě vážit.

5.2.5 Genocida

Když se Adolf Hitler stal 30.1.1933 německým kancléřem a začal uplatňovat politiku nesnášenlivosti k národnostním menšinám, převážně Židům a Romům velká část romských německých emigrantů směřovala i do Československa. Zde však byla situace jen o málo lepší než v Německu a po Mnichovu a posléze po zřízení protektorátu Čechy a Morava se situace pro Romy stala téměř stejně nebezpečnou, jako v samotném Německu. Do kárných pracovních táborů v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu byli nejprve internovány osoby kočující, jejichž většinu tvořili Romové. Záhy se název těchto táborů změnil na cikánské. Změnil se také jejich účel z táborů, kde mělo docházet k „převýchově prací“ na tábory sběrné před plánovaným odsunem ke „konečnému řešení“ do osvětivského vyhlazovacího tábora.

Otřesné životní podmínky jako těžká práce, minimální přiděly jídla a minimální hygiena vedly k tomu, že v táborech vypukly epidemie břišního a skvrnitého tyfu. Na jaře roku 1943 byla většina ze zbylých vězňů transportována do Auschwitz-Birkenau a tzv. cikánské tábory mohly být zrušeny.

Z odhadovaných 6000 Romů, kteří žili na našem území před válkou ji přežilo odhadem 600 – 1000. Tito se po návratu do vlasti již většinou nesetkali se svými blízkými a s nově příchozími slovenskými Romy, kteří měli jinou kulturní úroveň, se většinou stýkat nechtěli. Také se na základě svých válečných zkušeností obávali přiznání příslušnosti k Romské národnosti a tak se zbytek původní Romské populace asimiloval ve většinové populaci.

5.2.6 Období od roku 1948

Území současné České republiky bylo po skončení II. světové války téměř bez Romů. Jejich situace však byla prakticky stejná jako před válkou. Stále platil „zákon č. 117/1927 Sb. o potulných cikánech a osobách žijících po cikánském způsobu“³³ a v roce 1947 dokonce Ministerstvo sociální péče přišlo s návrhem vládního usnesení, podle kterého by všichni Romové bez trvalého pobytu měli být internováni v pracovních táborech.

Po únoru 1948 se poprvé v historii na našem území stávají Romové de iure plnoprávními občany. Zákon o potulných cikánech a osobách žijících po cikánském způsobu byl platný až do roku 1950. V roce 1952 vláda vydala směrnici s názvem „Úprava poměrů osob cikánského původu“, jejímž hlavním cílem byla převýchova a „postupné zbavování cikánů následků zaostalosti jako dědictví kapitalistického režimu“. Existence Romů v Československu přestala být zužována na kriminálně bezpečnostní problémy a začala se rozšiřovat o problematiku sociálních, zdravotních, **vzdělanostních** a kulturních podmínek, a to bylo poprvé v historii, kdy se systémově začala řešit vzdělanost Romů.

V říjnu roku 1958 byl schválen zákon č. 74 o trvalém usídlení kočujících osob. V paragrafu 1 tohoto zákona se uvádí: „*Národní výbory poskytují osobám, které vedou kočovný způsob života, všestrannou pomoc, aby mohly přejít k usedlému způsobu života; zejména jsou povinny těmto osobám pomáhat při opatrování vhodného zaměstnání a ubytování a působit výchovnými prostředky soustavně k tomu, aby se stali řádnými pracujícími občany*“³⁴. Přečtením tohoto prvního paragrafu by člověk mohl nabýt dojmu, že zákon chce Romům opravdu pomáhat, ale již ve třetím zjistí, že „*kdo setrvává při kočovném způsobu života, přestože mu byla poskytnuta pomoc k trvalému usídlení, bude potrestán pro trestný čin odnětím svobody na 6 měsíců až 3 léta*“³⁵. Z toho je vidět, že zákon byl napsán v zájmu majoritního obyvatelstva, bez ohledu na tradiční Romskou kulturu a případný nezájem Romů o „zlepšení“ jejich situace má být tvrdě potlačen.

Na základě tohoto zákona proběhl v roce 1959 oficiální soupis kočujících osob, při kterém se děly dnes těžko pochopitelné věci. Každého Roma, kterého chytili na ulici dovedli na národní výbor, kde jim brali otisky prstů, fotografovali je a do občanského průkazu dali razítko, prokazující vzetí do celostátní evidence. U skutečně kočujících, zejména olašských

33 *Romové v České republice*. Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-902260-7-8. str. 119

34 *Historie Romů na území České republiky* [online]. [cit. 2012-03-15]. Dostupné z <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>>

35 *Historie Romů na území České republiky* [online]. [cit. 2012-03-15]. Dostupné z <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>>

Romů, veřejná bezpečnost při převážně nočních razíích uřezávala maringotkám kola a odváděla, někdy i střílela, koně.

U Romů takto postižených pak logicky došlo k rozkladu individuálních i společenských hodnot. Jejich původní hodnoty a normy byly zničeny a nebyly přirozeně nahrazeny novými. Proto dnes mnoho Romů postrádá vědomí sounáležitosti ve vědomí společných dějin. Dnešní zdánlivá sounáležitost je spíše výsledkem soustavného tlaku, diskriminace a útisku ze strany majoritní společnosti.

5.2.7 Shrnutí

V evropském prostředí se ocitli Romové ve zcela zvláštní situaci, protože jejich skupinové neformální normy nebyly vždy v souladu s normativním a hodnotovým systémem okolního většinového obyvatelstva. Proto je pro Romy dodnes těžké nalézt kompromis, podle kterých norem se chovat. Romové žili vždy v uzavřených skupinách a odstup majoritních společností k nim toto uzavření se do svého skupinového světa ještě posílil. Většinová společnost byla a bohužel zůstává pro Romy cizí skupinou, která je v minulosti vždy odmítala, a proto se k jejím členům bez rozpaků chovají jako k "nevlastním", které není ostudné všelijak podvádět a různě "zkoušet."

5.3 Vzdělávání Romů

5.3.1 Do roku 1970

Z předchozího textu je zřejmé, že Romové v Evropě i u na území České republiky až do poloviny dvacátého století většinou žili na okraji, mnohdy i za okrajem, lidské společnosti a nebyl jim umožněn přístup ke vzdělání jako majoritní společnosti. To propast mezi nimi a majoritou prohlubovalo. Marie Terezie sice učinila pokus o zavedení povinné školní docházky pro všechny obyvatele říše, ale toto nařízení se do života Romů, kvůli jejich kočovnému způsobu života a nenávisti většinového obyvatelstva, nepodařilo promítnout.

Situace se začala měnit až po převzetí moci komunisty, kteří se rozhodli Romy natrvalo usadit a zapojit je do národního hospodářství. V té době se objevily první vážně míněné deklarace o převýchově Romů, ale také ostatního obyvatelstva tak, aby se změnil jejich dosavadní pohled na Romy. V poválečném nadšení do budování společnosti se na úrovni státní správy propagovalo „*třídně sebevědomé hledání cest ke společnému životu i soužití, ke zrovnoprávnění nejen teoretickému, ale i reálnému a místy snad i k upřímné snaze o proletářsky vzájemnou toleranci na jedné straně a skutečnému či spíše vysnívanému kulturnímu a sociálnímu povznesení Romů na straně druhé.*“³⁶ Bohužel tato snaha byla hnána spíše bezuzdným optimismem a přemíra nadšení převážila reálný pohled na problém a tak se záhy začalo ukazovat, že převýchova Romů v „řádnej, tj. třídně uvědomělé občany lidově demokratické země“ nebude až tak snadné. A tak se zpočátku s výsledky tohoto experimentu manipulovalo, upravovalo se a čím dál častěji se zatajoval skutečný stav věci.

Obrat k lepšímu znamenala směrnice s názvem Úprava poměrů osob cikánského původu. Touto směrnicí vydanou v březnu 1952 společnou prací ministerstev vnitra, sociální péče a osvěty a informací bylo dosaženo plné centralizace řízení při řešení tzv. „cikánské otázky“. K řešení problémů v této oblasti byl součástí této směrnice i osmibodový plán. Jedním z bodů plánu byl i bod týkající se docházky romských dětí do školy i předškolních zařízení, aby po získání vzdělání mohli působit na své nevzdělané rodiče i jiné dospělé Romy. Národní výbory měly povinnost zajistit i přednostní přijímání romských dětí do mateřských a obecných škol a v případě potřeby pro ně zřizovat třídy, nebo i celé školy. Také ministerstvo školství se situací zabývalo a vydávalo směrnice k zajištění výuky romských dětí. Tyto umožňovaly v místech s vyšším počtem zanedbaných romských dětí zřízení vyrovnávacích tříd. Na konci první poloviny 50. let tak byl konečně i z centra posvěcen vznik těchto „cikánských speciálek“, které byly pod názvem „Národní školy pro cikánské žáky“ zřizovány většinou při zvláštních školách. Jejich činnost, těžící jen z individuální iniciativy učitelů, však trpěla nedostatečným zajištěním i obavami před nařčením z rasové diskriminace. Tyto snahy ale stále naráží na nechuť některých Romů zanechat kočovného způsobu života, usadit se a své děti nechat chodit do školy a tak se v polovině padesátých let stále častěji ozývají hlasy, že snahy o převýchovu a nabízených příležitostí využila jen nepatrná část Romů.

Situaci se zabýval i nejvyšší stranický útvar KSČ, který na svém zasedání 8.4.1958 v přísně tajné zprávě uvedl, že „*Není nadále možné, aby ve společnosti budující socialismus žila tak početná část obyvatelstva zaostalými formami života, v nichž se projevují silné*

36 *Romové v České republice*. Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-902260-7-8. str. 125

*přežitky z dřívějších společenských formací, dokonce i z prvobytně pospolné společnosti. Velká negramotnost, nízká kulturní úroveň je jedno z četných dědictví po kapitalismu, které dosud vyřazuje značné procento těchto našich občanů z produktivního pracovního procesu. Staletý útisk a pronásledování vykořisťovatelskými a vládnoucími třídami zanechaly těžké stopy v charakteru cikánů u nás žijících, kterých se v našem lidovědemokratickém zřízení, kde poprvé mohou žít jako svobodní lidé, jen pomalu zbavují. Přes všechny kladné výsledky, jichž bylo dosaženo, je tzv. všeobecná úroveň cikánů velmi nízká.*³⁷ Závěrem tohoto zasedání bylo usnesení, že má být zlikvidován kočovný způsob života, kulturní a společenská zaostalost Romů a má být zajištěna bezpečnost osobního i socialistického majetku před krádežemi cikánských tlup. Kulturní a společenská zaostalost Romů měla být likvidována dvěma způsoby - zapojením všech dětí do vzdělávacího procesu a odstranění negramotnosti u skupiny 15 – 45 letých dospělých osob. Zaostalost ve způsobu života měla být odstraněna kursy společenského minima, domácích prací a vaření pro ženy a celkovým vyšším zapojením do aktivních činností např. závodních klubů a podobně.

Na základě závěrů zasedání vydalo ministerstvo školství směrnici č. 110/1958 o výchově a vyučování cikánských dětí, kterou upravovalo dosavadní praxi v základní školním vzdělávání romských dětí. Nadále směly být speciální vyrovnávací třídy pro zaostávající žáky, které ale oproti předchozí normě směly být součástí pouze normálních osmiletých středních škol.

I přes úsilí o všeobecnou návštěvnost škol romskými dětmi se počet negramotných Romů stále zvyšuje, především „v důsledku špatného zapojování cikánských dětí do školní výuky a také díky pologramotnosti postupně přecházející v úplný analfabetismus u té části dětí a mládeže, která opouštěla základní či zvláštní školu v některé z počátečních tříd prvního stupně“³⁸ Ke špatné situaci také napomohly spory o existenci samostatných romských školiček v osadách. Důležitým v tomto směru byl také projev ministra školství Františka Kahudy na aktivu pracovníků mezi cikánským obyvatelstvem 26. 2. 1960, ve kterém odmítl samostatné romské dětské umělecké soubory, ale i tato účelová školská zařízení, která měla být do roku 1963 zcela zlikvidována zároveň s úplným odstraněním negramotnosti. Pro pomalý postup byl tento termín později posunut na rok 1965, ale ani do té doby negramotnost úplně odstraněna nebyla.

37 *Romové v České republice*. Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-902260-7-8. str. 135

38 *Romové v České republice*. Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-902260-7-8. str. 146

5.3.2 V letech 1970 - 1989

Po celé toto období a ve všech dokumentech byl deklarován důraz na všeobecnou účast na předškolní a školní výchově, na vzdělávání a na mladou generaci obecně. Například stanovením úkolu vytvořit předpoklady pro zvýšení počtu romských dětí zařazených do mateřských škol, včetně zajištění investic na jejich výstavbu, dále povinnost zajistit povinnou školní docházku, školní stravování, družiny a dětské školní kluby³⁹, nebo „*úkol zlepšovat školní docházku a prospěch cikánských dětí, snížit počet zameškaných hodin, připadajících na jednoho žáka, zvyšovat podíl cikánských dětí v mateřských školkách, věnovat zvýšenou pozornost rozmístování dorostu a zejména zařazování do učebních oborů a snižovat jejich fluktuaci z nich.*“⁴⁰

Aby toho bylo dosaženo, přistoupily tehdejší úřady k tzv. pozitivní diskriminaci při umístování romských dětí do nedostatkových mateřských škol a odpuštění poplatků za úhradu a stravování. Zatímco v roce 1977 bylo v mateřských školách zařazeno 30 % ze všech romských dětí odpovídajícího věku, v roce 1983 to bylo již 74,5 % a v roce 1985 dokonce 75,2 %. To byl veliký úspěch, který měl mnoho pozitivních důsledků. Naopak u školního vzdělávání se takové výsledky nedostavily a muselo být konstatováno, že „*cikánské děti oproti celé populaci 14 krát častěji propadají, mají 5 krát častěji druhý nebo třetí stupeň z chování, 30 krát častěji dokončí základní školu v nižším než závěrečném ročníku, 28 krát častěji jsou převáděny do zvláštních škol, kde tvoří cca 24 % všech dětí.*“⁴¹ Tento stav byl překážkou dalšího rozvoje vzdělanostní úrovně romské populace a dalším jasným neúspěchem v programu integrace Romů do majoritní společnosti.

Při analýze rozmístování romské mládeže po základní škole v roce 1987 bylo v České republice zjištěno, že celkově na střední školu po ukončení základní odcházelo 32 % dětí, zatímco u Romů to bylo 0,6 % , na střední odborná učiliště odcházelo 65 % veškeré mládeže, a 62 % romské mládeže. U tohoto údaje, který v porovnání s ostatní mládeží nevypadá špatně je potřeba uvést, že nejvýše desetina Romů střední odborná učiliště opustila s výučním listem. Ostatní dali přednost odchodu do zaměstnání. Ne vždy to znamenalo, že by Romská mládež nestačila na učivo, ale mnohem větší váhu měla skutečnost, že nekvalifikovaný dělník výkopových prací vydělával více peněz, než vyučený soustružník. Přímou do pracovního

39 Zásady celostátních sociálně politických opatření v péči společnosti o cikánské obyvatelstvo - příloha usnesení vlády ČSSR č. 231/1972

40 Usnesení federální vlády č. 35/81

41 *Romové v České republice*. Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-902260-7-8. str. 179

poměru po základní škole odcházelo 0,3 procent všech a 5,4 % procenta romských dětí. Pro několikere propadnutí pokračovalo na základní škole 4,7% z celkového počtu dětí a 28,9 procent dětí romských.

Celkově lze říct, že vládní snaha přinesla některé pozitivní výsledky, jako je dosažení vysoké úrovně alfabetizace a zabezpečení základního vzdělání pro většinu romské populace. Při Sčítání lidu v roce 1970 bylo zjištěno 21,7 % romských mužů bez vzdělání a 32,1 % žen. Při Sčítání lidu v roce 1980 to bylo u mužů podle věkových skupin od 3,8 % u nejmladších (25-29 let) po 14 % u nejstarší skupiny. U žen to bylo do 4,3 do 21,2 %. Na druhé straně s nepodařilo dosáhnout dostatečného osvojení češtiny, což vedlo k tomu, že mnoho Romů neovládá češtinu na takové úrovni a takovým způsobem, že je jim to překážkou pro komunikaci s neromskou většinou i v zaměstnání, kde může k setkávání s takovou většinou docházet.

V roce 1990 byla ustavena komise nezávislých expertů, která konstatovala, že kromě subjektivních faktorů⁴² je hlavní příčinou špatně nastavený školský systém, který ve výchovně vzdělávacím procesu počítá pouze s dětmi již vybavenými osobnostními a rodinnými podmínkami, které jim umožňují bezproblémovou školní docházku. S dětmi, které se běžnému průměru vymykají v negativním, ale-i pozitivním smyslu si neumí poradit a tak se často ocitají na okraji dětského kolektivu a systém jim není schopen zajistit harmonickou výchovu a vzdělání přiměřené jejich schopnostem a možnostem. Toto se týkalo romských i neromských dětí, ale u romských, které pocházejí z jiných sociokulturních podmínek, většinou i s odlišnou jazykovou vybaveností, byl tento problém mnohem častější.

5.3.3 Po roce 1989

Při sčítání lidí, domů a bytů v roce 1991 se k romské národnosti přihlásilo 32 903 osob, z čehož bylo údajně 8 156 školou povinných nezletilých dětí a 4 046 mladistvých.⁴³ Z důvodu tak nízkého počtu nemělo MŠMT ČR důvod speciálně se zabývat problematikou jejich vzdělávání. Podle kvalifikovaných odhadů toto číslo bylo ale spíše kolem 200 000, ale protože se ve sčítacím tiskopise jednalo o údaj deklaratorní, většina Romů se ke své národnosti nepřihlásila. Pokud bysme vycházeli z údajů zjištěných při sčítání, tak poměrově

42 Vnitřní vztah Romů ke vzdělání a kvůli vlastní nízké úrovni vzdělání neschopnost romských rodičů pomáhat dětem ve školních přípravách.

43 *Národnostní složení obyvatelstva* [online]. Český statistický úřad, [cit.2012-03-09] Dostupné z <[http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD457/\\$File/Kapitola2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD457/$File/Kapitola2.pdf)>

by tomuto odhadu odpovídalo asi 50 000 školou povinných nezletilých dětí a 24 600 mladistvých. Tato čísla ukazují, že vzdělávání romských dětí je jedním z nejzávažnějších sociálních problémů nejen romské menšiny, ale celé společnosti.

Ve velké většině českých škol i po roce 1989 dlouho přetrvával přístup, kdy se nerespektovala kulturní identita jednotlivých žáků, která byla dokonce potlačována a převládala snaha o úplnou asimilaci a jednotný přístup ke všem dětem. Kvůli tomuto jednotnému pedagogickému přístupu bylo a stále je velké procento romských dětí vydělováno z přirozených školních vztahů.

Velice častým jevem jsou, díky státní politice minulého režimu, lokality hustě osídlené romským obyvatelstvem a díky tomu vysoké procento romských dětí v příslušných spádových školách. Kvůli vyšší porodnosti romských žen, se počet romských dětí do budoucna bude pravděpodobně ještě zvyšovat a tak se s tímto faktem školy budou muset vyrovnat změnou koncepce a organizace školy. V dnešní době v tomto směru již docela dobře funguje Fakultní základní škola v Praze na Žižkově, s polovinou žáků romské národnosti, která tento fakt ve své koncepci zohledňuje.

Co tedy musí vzdělávací systém pro dosažení lepších výsledků ve vzdělávání Romů udělat? Aby dítě mohlo být ve škole úspěšné je třeba, aby ji přijalo za svou, cítilo se zde dobře, ne aby ji vnímalo jako nepřátelské prostředí. Romské děti většinou nenavštěvují mateřské školy, kde by se naučili i jiným sociálním vztahům mimo vlastní rodinu a přivykli organizovaným kolektivním činnostem. Další výhodou mateřské školy je lepší osvojení českého jazyka, když ve většině romských domácností je používán romský etnolekt češtiny, což při vysokém školním tempu je překážka, která má za následek ztrátu kontaktu s učitelem, protože mu plně nerozumí a následně i ztrátu zájmu o učivo a školu obecně. To ovšem neznamená, že romština se nesmí ve školách používat. Naopak ve školách s vysokým procentem romských žáků je žádoucí, romštinu použít při uplatňování kontroly, zda žák učivo pochopil, v emocionálně vypjatých situacích a podobně. Podobnou roli jako návštěva mateřské školy mají i někde zřizované přípravné ročníky pro děti pětileté a v odkladu školní docházky.

Vedle připravenosti na školní prostředí je třeba s dítětem navázat vzájemnou citovou vazbu, která je předpokladem ke vzájemné úctě. Proto je třeba, aby učitelé romských dětí měli alespoň základní povědomost o kulturních a sociálních strukturách romské rodiny a společnosti.

Všechny děti musí mít stejnou šanci dosáhnout plnohodnotného vzdělání a proto by se v pedagogické oblasti škola měla snažit o dosažení maximálního rozvoje každého žáka.

K tomu je třeba, zvláště v případě dětí pocházejících z jiného sociokulturního prostředí, přehodnotit dosavadní pedagogický přístup, ale i organizaci školy. Jednou z hlavních podmínek je potřeba umožnit učitelům maximálně se věnovat jednotlivým žákům, což v současné době, při i třiceti žácích ve třídě, není možné. Je nezbytné, aby třídy s většinou romských žáků měli maximálně 12-15 žáků, jako je tomu například na již zmiňované Fakultní základní škole v Praze - Žižkově.

5.3.4 Přístup Romů k výchově a vzdělávání

Romské děti bývají tradičně vychovávány v širší rodině s větším počtem sourozenců a často i jiných příbuzných. Každé má v hierarchii rodiny své specifické místo. Od nejtělejšího věku jsou vedeny k samostatnosti a dospělí s nimi záhy jednají jako se sobě rovnými, díky čemu dříve dospívají a jejich myšlení je více konkrétní – nepřemýšlejí o budoucnosti. Způsob života v romské rodině tak vede u jednotlivce ke ztrátě pocitu zodpovědnosti za svůj život, což je v rozporu s pocitem tíhy zodpovědnosti za sebe sama, což vede k tomu, že jedinec nemá potřebu jakékoli vlastní individuální životní ambice a to velmi citelně poznamenává školní práci a budoucí profesionální orientaci.

Pro vzdělávání Romů je zásadním faktem, že se velice často stává, že když si jedinec uvědomí svou individuální odpovědnost, což je nezbytné k přežití v současné světě, je to v rozporu s tradičním pojetím romské kultury, které se tímto vzdaluje a přestává také být Romem. Bude zřejmě trvat několik desítek let než rodinná výchova a vzdělání romských dětí nebudou stát proti sobě.

Způsob výchovy u Romů je typický pro přírodní národy a odpovídá jejich těžkým životním podmínkám. V každé formě kultury je základem výchovy předávání tradic a základních mravních norem. Romové vychovávají své děti k přežití v našem světě a tato výchova se vyznačuje značnou emocionalitou a současně neschopností rodičů, učit děti jinému než je nezbytně potřebnému pro přežití. Všechno ostatní je považováno za nepotřebné.

Pekárek uvádí deset základních rysů sociálního systému Romů:

- 1. každé rozhodování je společné,*
- 2. neschopnost být sám,*
- 3. vyhoštění z rodu je největší trest,*
- 4. mnohost je podmínkou štěstí,*

5. čas je minulost a přítomnost, budoucnost neexistuje,
6. čas se neodvozuje od ročních období,
7. neustálá změna - místa a prostředí zvyšuje naději na přežití,
8. setrvání na jednom místě zvyšuje nebezpečí,
9. způsob obživy - řemesla jsou podřízena této neustálé změně.
10. základní dovedností je umět se vyhnout – uniknout před nebezpečím⁴⁴

Z uvedeného vyplývá, že výchova v romské rodině připravuje dítě na přežití své i celé rodiny a to se zaměřením na současnost. Díky tisíciletému kočovnému způsobu života není důležité co bude zítra, protože zítra může být vše jinak, záleží na aktuálních podmínkách. Proto školní vzdělání nepatří k uznávaným hodnotám Romů, protože toho, že umí číst či počítat rovnice se nenají a tyto vědomosti nejsou tedy v tradičním romském způsobu života důležité. A tak některé rodiny, když už musí děti do školy chodit⁴⁵, dávají přednost ukončit vzdělání dětí po šesti nebo sedmi letech, protože nechtějí, aby ztratily své typické romské rysy a mohli svou pomocí přispívat rodinné komunitě.

5.3.4 Vzdělanostní struktura osob s romskou národností starších patnácti let v České republice

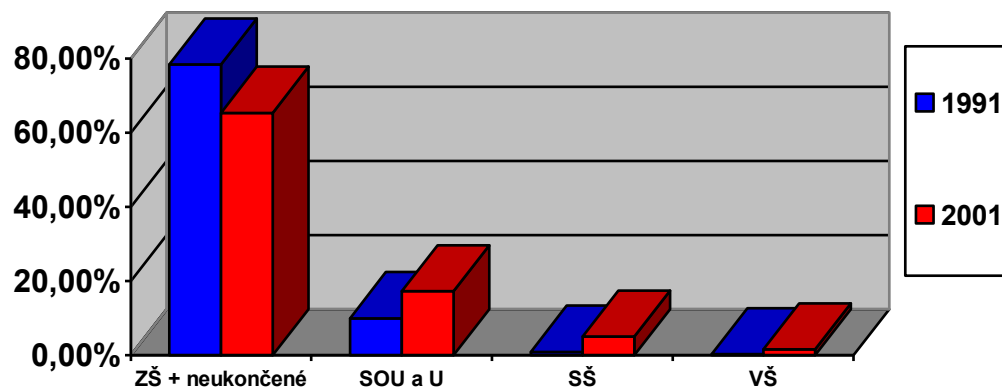
Stejně jako u všech hlavních národnostních menšin má vzdělanostní struktura osob s romskou národností příznivý trend, tedy úbytek osob pouze se základním vzděláním nebo bez vzdělání, a nárůst ve všech ostatních kategoriích. To je ale jediný pozitivní rys vzdělanostní struktury romské národnostní menšiny.

I přes pokles v kategorii základní vzdělání a neukončené oproti výsledkům sčítání lidí v roce 1991, patřila při dalším sčítání v roce 2001 téměř dvoutřetinová většina příslušníků romské národnostní menšiny do této kategorie. V kategorii učňovského školství byl nárůst více než 70 %, v kategorii úplného středního vzdělání a v kategorii vysokoškolského vzdělání dokonce více než pětinasobný. Přesto je počet příslušníků romské menšiny s vyšším dosaženým vzděláním proti průměru majoritní populace výrazně nižší. Pouhých 6,6 % osob této národnostní menšiny tedy v roce 2001 dosáhlo minimálně na maturitu, proti 37,3 % celorepublikového průměru.

44 PEKÁREK, Pavel. Zánik sociálního systému Romů. *Demografie*. 1997, roč. 39, č. 1, s. 36-37

45 Jedinou povinností uvedenou v Listině základních práv a svobod je v článku 33, odstavec 1 „absolvovat povinnou školní docházku po dobu, kterou stanoví zákon“

Vzdělanostní struktura osob s romskou národností v ČR

Zdroj: Český statistický úřad, Národnostní složení obyvatelstva

PRAKTICKÁ ČÁST

6 Metodologie

Výzkum lze provádět pomocí kvantitativních či kvalitativních metod. Kvalitativní metoda nedosahuje výsledků pomocí statistiky, ale snaží se o náhled do určité problematiky prostřednictvím jednotlivce či skupiny osob. Kvantitativní metoda poukazuje na vztah mezi proměnnými.

Jako způsob výzkumu - šetření⁴⁶ pro bakalářskou práci jsem zvolil kvantitativní metodu formou dotazníku. Kvantitativní metoda je metoda standardizovaného vědeckého výzkumu, který popisuje jevy pomocí proměnných znaků, které jsou sestrojeny tak, aby měřily určité vlastnosti. Výsledky dat zjištěných dotazníkem jsem zpracoval a interpretoval s využitím statistiky.

6.1 Vzorek pro výzkumný projekt

Výzkumný vzorek můžeme určit několika způsoby a to prostým náhodným výběrem, skupinovým výběrem, záměrným, vícenásobným atd. Jako volbu pro bakalářskou práci jsem vybral skupinový výběr. Jedná se o respondenty čtyř typů školních tříd:

- 1) Sedmá a osmá třída základní školy na vesnici ve vzdálenosti 25 km od okresního města. Ve vesnici nežijí a školu nenavštěvují žádní příslušníci národnostních menšin. Skupina čítá celkem 27 respondentů.
- 2) Sedmá a osmá třída základní školy v okresním městě. Ve městě žijí příslušníci několika národnostních menšin, ve třídě v současnosti není žádný, ale dříve byl. Skupina čítá celkem 25 respondentů.
- 3) Dvě třídy různých oborů 3 ročníku středního odborného učiliště v okresním městě. Ve městě žijí příslušníci několika národnostních menšin, v jedné třídě jsou dva příslušníci romské národnostní menšiny a ve druhé jeden příslušník bulharské národnostní menšiny. Skupina čítá celkem 37 respondentů.

46 Vzhledem k malému počtu respondentů nazývám výzkumný projekt této bakalářské práce šetřením.

4) Třetí ročník čtyřletého gymnázia v okresním městě. Ve městě žijí příslušníci několika národnostních menšin, ve třídě žádný nestuduje. Skupina čítá celkem 28 respondentů.

6.2 Cíl šetření

Cílem šetření bylo zjistit jaký postoj k problematice národnostních menšin obecně a k příslušníkům národnostních menšin konkrétně zaujímají žáci či studenti různých typů školních tříd a porovnat, zda se liší ve vztahu k proměnným jako jsou lokalita školy, ročník třídy a typ školy.

6.3 Okruh otázek

Otázky pro šetření jsem volil jednoduché a snadno pochopitelné, aby výsledek nebyl zkreslen nepochopenými otázkami. Pouze šestá otázka je záměrně obtížná, neboť byla položena proto, abych ověřil, zda respondenti mají zcela jasnou představu o konkrétních pojmech. Zajímalo mne, zda rozlišují mezi různými pojmy, které se ale týkají stejného nebo obdobného tématu.

První polovina otázek se týká vztahu respondentů k jednotlivým národnostním menšinám a vztahu ke konkrétním příslušníkům národnostních menšin.

Druhá polovina otázek směřuje k vnímání problematiky národnostních menšin z celospolečenského hlediska.

7 Výsledky dotazníku

Otázka č. 1: Máte osobní zkušenost s příslušníky národnostních menšin?

- Odpovědi: a) ano, dobrou
 b) ano, špatnou
 c) ano, dobrou i špatnou
 d) ne, nikdy jsem se s příslušníkem národnostní menšiny nesetkal(a)

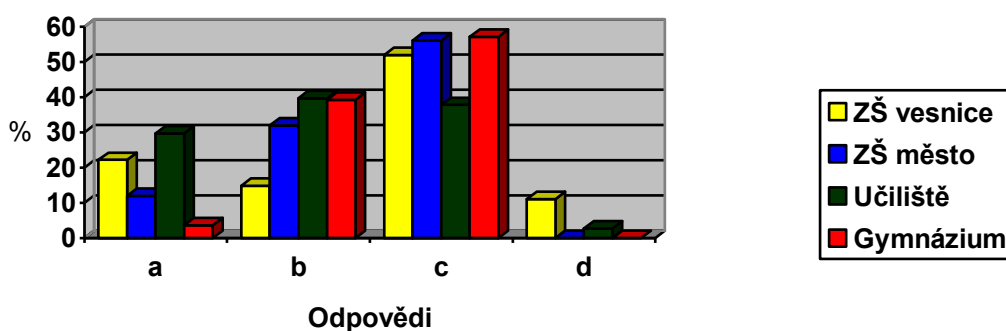
Tabulka výsledků v absolutních číslech

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	6	4	14	3
ZŠ město	3	8	14	0
Učiliště	11	11	14	1
Gymnázium	1	11	16	0

Tabulka výsledků vyjádřená procentuálně

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	22,2	14,8	51,9	11,1
ZŠ město	12,0	32,0	56,0	0,0
Učiliště	29,7	39,7	37,8	2,7
Gymnázium	3,6	39,3	57,1	0,0

Grafické znázornění

Z uvedeného vyplývá, že ze všech 117 respondentů nemají žádnou zkušenost s příslušníkem národnostní menšiny pouze 4 osoby. Není překvapením, že 3 z nich jsou žáci vesnické ZŠ, kteří se ve škole ani mimo školu ve svých vesnicích s příslušníky národnostních menšin nesetkávají.

Jako pouze dobré své zkušenosti s příslušníky národnostních menšin uvádí téměř třetina učňů SOU a téměř čtvrtina žáků vesnické ZŠ. Naproti tomu mezi žáky městské ZŠ a studenty gymnázia tuto možnost uvedli pouze 3 respektive 1 respondent.

Pouze špatnou zkušenost uvedlo 32 – 40 % respondentů na všech školách s výjimkou vesnické ZŠ, kde to bylo významně méně a to pouze 15 %, což je opět zřejmě dáno tím, že se ve svém okolí s příslušníky národnostních menšin nesetkávají.

Nejčastější byla odpověď c), která znamená, že dotazovaní uvedli, že s příslušníky národnostních menšin mají i dobrou i špatnou zkušenost. Tato odpověď byla zaznamenána u mírně nadpoloviční většiny dotázaných, s výjimkou učňů SOU u kterých to bylo 37.8 % odpovědí.

Otázka č. 2: Máte mezi spolužáky příslušníka národnostní menšiny?

- Odpovědi: a) ano a jsem tomu rád
b) ano, ale raději bych neměl
c) ne a jsem tomu rád
d) ne, ale myslím si, že by to byl přínos

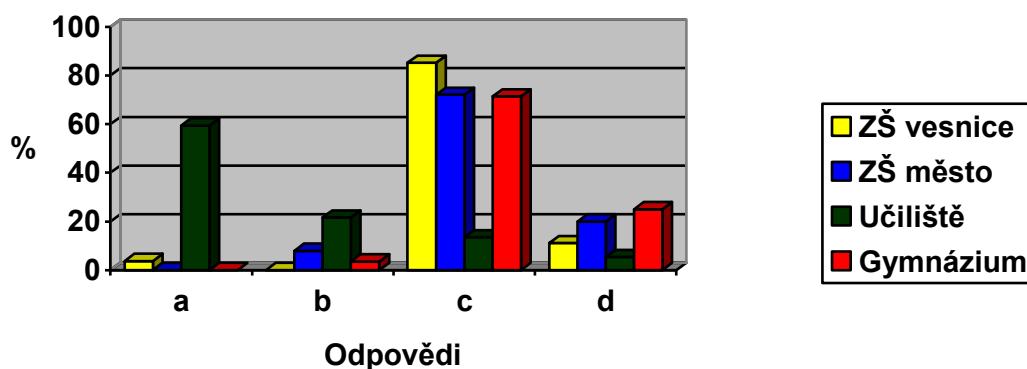
Tabulka výsledků v absolutních číslech

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	1	0	23	3
ZŠ město	0	2	18	5
Učiliště	22	8	5	2
Gymnázium	0	1	20	7

Tabulka výsledků vyjádřená procentuálně

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	3,7	0,0	85,2	11,1
ZŠ město	0,0	8,0	72,0	20,0
Učiliště	59,5	21,6	13,5	5,4
Gymnázium	0,0	3,6	71,4	25,0

Grafické znázornění

Protože s výjimkou středního odborného učiliště v žádné třídě, kde byl rozdán dotazník, není žádný příslušník národnostní menšiny, jsou touto skutečností poznamenány i výsledky. Některé odpovědi (ty, kde respondenti se spolužákem, který je členem národnostní menšiny, uvedli, že žádného takového spolužáka nemá a obráceně), se jeví jako nepravdivé. Důvodem proč byly označeny může být nepochopení otázky i přes vysvětlení od učitele, nebo

ten fakt, že označení „příslušník národnostní menšiny“ v očích dotazovaného zní, jako že se jedná o nějaký cizí element s čímž ale dotazovaný nesouhlasí. Pro podporu svého tvrzení uvedu situaci, která se stala při zadávání dotazníků učňům SOU. Dotazníky učňům rozdávala zástupkyně ředitele, která jim k nim řekla i úvodní slovo, vysvětlení a odpovídala na případné dotazy. A právě u této otázky po vysvětlení pojmu národnostní menšina se jeden z učňů přihlásil a zástupkyni ředitele řekl „U nás přece nikoho z národnostní menšiny nemáme.“ Protože v této třídě je učeň bulharské národnosti podivila se zástupkyně a odpověděla „a co Stamko?“. Učeň se nad touto otázkou krátce zamyslel, načež suverénně odpověděl „Stamko, ten je náš!“.

Dalším případem, kdy se oproti očekávání objevila zdánlivě chybná odpověď jsou dva respondenti z městské ZŠ, kteří označili odpověď „b)“ přestože se v jejich třídě příslušník národnostní menšiny nevyskytuje. K vysvětlení může přispět poznámka na jednom z dotazníků právě z této třídy, kdy na něj jeden z žáků napsal „měli sme a byla to hrůza!“.

Zřejmě tedy i když v současnosti takového spolužáka nemají, měli jej v minulosti a zkušenosti s ním byly natolik silné, že se je rozhodli do dotazníku uvést.

Vzhledem ke zjištěným údajům můžeme tedy porovnat údaje zvlášť z SOU a zvlášť z ostatních typů škol.

Na SOU označilo 22 respondentů možnost „ano a jsem tomu rád“ oproti 8 respondentům, kteří označili možnost „ano, ale raději bych neměl“. Odpovědi „ne“ označilo 7 učňů, kdy 5 z nich uvedlo, že jsou tomu rádi.

U ostatních typů škol výrazně převažuje odpověď „ne a jsem tomu rád“ (71,4 - 85,2 % ze všech odpovědí) nad odpovědí „ne, ale myslím si, že by to byl přínos“ (11,1 – 25 % ze všech odpovědí).

Otázka č. 3: Máte na výběr ze čtyř spolužáků z národnostní menšiny. S kým byste chtěl/a sedět v lavici?

- Odpovědi: a) s Vietnamcem
 b) se Slovákem
 c) s Romem
 d) s Ukrajincem

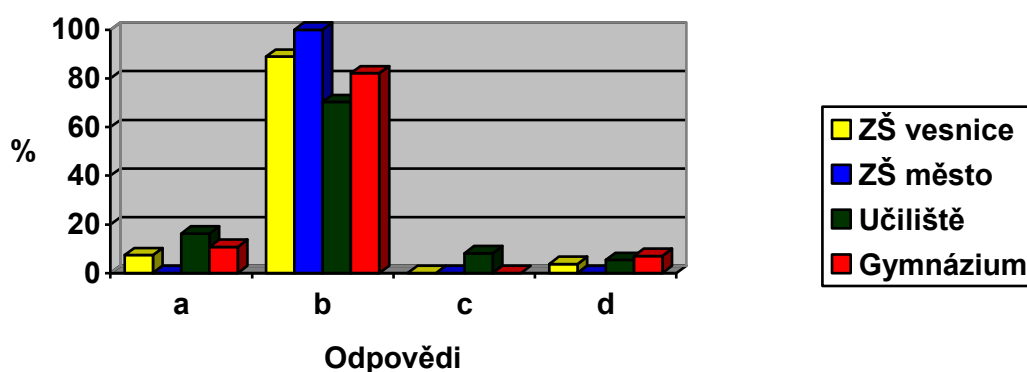
Tabulka výsledků v absolutních číslech

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	2	24	0	1
ZŠ město	0	25	0	0
Učiliště	6	26	3	2
Gymnázium	3	23	0	2

Tabulka výsledků vyjádřená procentuálně

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	7,4	88,9	0,0	3,7
ZŠ město	0,0	100,0	0,0	0,0
Učiliště	16,2	70,3	8,2	5,4
Gymnázium	10,7	82,1	0,0	7,1

Grafické znázornění

Vzhledem k údajům zjištěným výzkumy veřejného mínění⁴⁷ lze předpokládat, že obliba jednotlivých národnostních menšin nabídnutých jako možnosti pro výběr v dotazníku bude odpovídat výsledkům těchto výzkumů, to znamená že lze očekávat výraznější rozdíl

⁴⁷ *Náš vztah k jiným národnostem*, Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR [online]. [cit.2012-03-15] Dostupné z WWW: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101135s_ov110415.pdf

mezi četností odpovědí „b) Slovákem“, která by měla být nejčastěji zastoupena a ostatními možnostmi. Ty by pak měly být seřazeny následovně: 2 nejvyšší četnost odpověď „a) Vietnamcem, 3 nejvyšší četnost odpověď „d) Ukrajincem“ a nejnižší četnost odpověď „c) Romem“.

U této otázky byl zaznamenán významný rozdíl v četnosti jednotlivých odpovědí, která byla téměř totožná u všech typů škol, kdy jednoznačně dominoval výběr odpovědi „b) Slovákem“

Zajímavostí, ale ne překvapivou, je označení možnosti „b) Slovákem“ všemi respondenty na městské základní škole, a také označení možnosti „c) Romem“ pouze třemi respondenty, kteří všichni navštěvují SOU. Důvodem tohoto je zřejmě skutečnost, že jediné učiliště má mezi respondenty i příslušníky této národnostní menšiny.

Otázka č. 4: A s kým byste sedět v lavici chtěl/a nejméně?

- Odpovědi: a) s Vietnamcem
b) se Slovákem
c) s Romem
d) s Ukrajincem

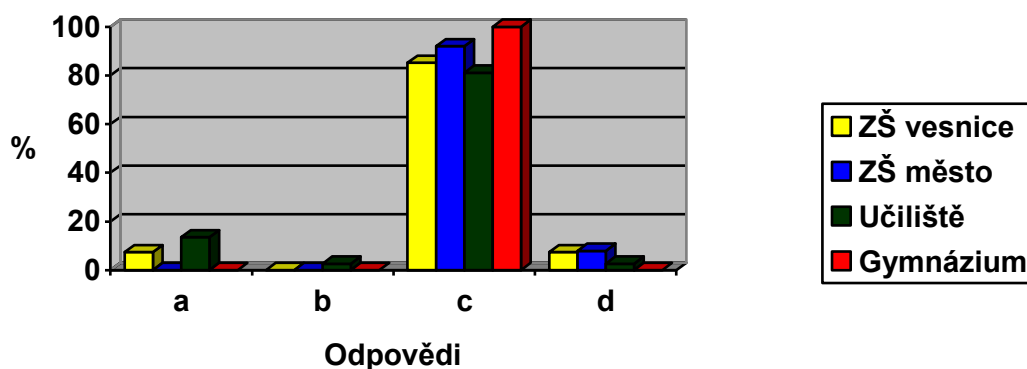
Tabulka výsledků v absolutních číslech

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	2	0	23	2
ZŠ město	0	0	23	2
Učiliště	5	1	30	1
Gymnázium	0	0	28	0

Tabulka výsledků vyjádřená procentuálně

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	7,4	0,0	85,2	7,4
ZŠ město	0,0	0,0	92	8,0
Učiliště	13,5	2,7	81,1	2,7
Gymnázium	0,0	0,0	100,0	0,0

Grafické znázornění

Stejně jako u předchozí otázky vycházíme u této ze stejného pramene, ale u této otázky hledáme negativní preferenci národnosti, narozdíl od předchozí, která hledala preferenci pozitivní. Protože je tedy otázka položena obráceně, lze čekat i obrácené výsledky. To znamená, že jsme očekávali nevyšší četnost u odpovědi „c) Romem“, následovanou s odstupem odpověďmi „d) Ukrajincem“ a „a) Vietnamcem“. U odpovědi „b) Slovákem“ jsme očekávali minimální až nulovou četnost.

Podle očekávání byl u této otázky, stejně jako u předchozí, zaznamenán významný rozdíl v četnosti jednotlivých odpovědí, která byla taktéž téměř totožná u všech typů škol, kdy jednoznačně dominoval výběr odpovědi „c) Romem“

Stejně jako u předchozí otázky se zde objevila naprostá shoda odpovědí v jedné kategorii respondentů. Konkrétně se jedná o respondenty studující gymnázium, kteří všichni bez výjimky označili možnost „c) Romem“.

Otázka č. 5: Kdo si myslíte, že je nejlépe vzdělavatelný?

- Odpovědi: a) Čech
b) Rom
c) Vietnamec
d) Nikdo z nich, rasa či etnický původ nemají žádný vliv na vzdělavatelnost

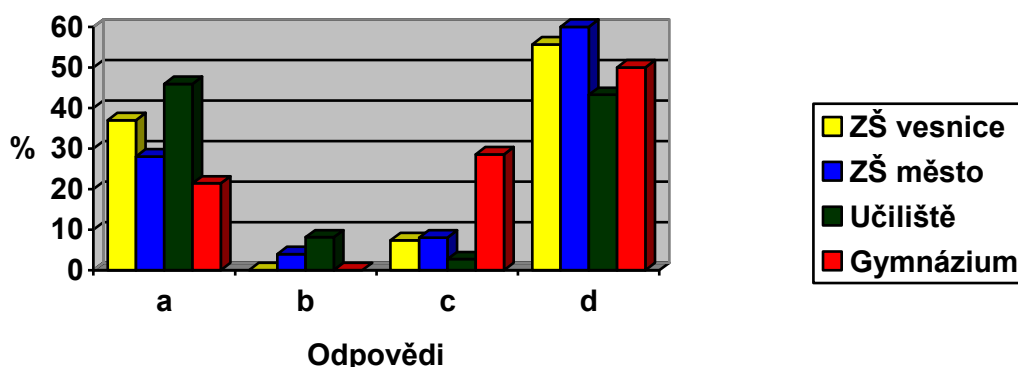
Tabulka výsledků v absolutních číslech

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	10	0	2	15
ZŠ město	7	1	2	15
Učiliště	17	3	1	16
Gymnázium	6	0	8	14

Tabulka výsledků vyjádřená procentuálně

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	37,0	0,0	7,4	55,6
ZŠ město	28,0	4,0	8,0	60,0
Učiliště	45,9	8,1	2,7	43,2
Gymnázium	21,4	0,0	28,6	50,0

Grafické znázornění

U této otázky jako první je oproti předchozím pouze jediná správná odpověď a to „d) Nikdo z nich, rasa či etnický původ nemají žádný vliv na vzdělavatelnost“. Proto byla očekávaná nejvyšší četnost správných odpovědí v kategorii studentů gymnázia. Toto očekávání se nepotvrdilo a překvapivě měli nejvyšší četnost správných odpovědí žáci městské základní školy následováni žáky vesnické základní školy a až poté studenti gymnázia. Nejnižší četnost správných odpovědí byla zaznamenána u učňů středního odborného učiliště.

Rozdíly v četnosti správných odpovědí u jednotlivých kategorií škol, byly přibližně pětiprocentní.

Druhá nejvyšší četnost odpovědí napříč kategoriemi, byla dle očekávání odpověď „a) Čech“. Jedinou, zato však zajímavou výjimkou, je kategorie studentů gymnázia, kteří za vzdělavatelnější označili častěji Vietnamce než Čechy.

Možnost „b) Rom“ podle očekávání označilo minimum respondentů, konkrétně to byly 4 z celkového počtu 117, kdy tři z nich jsou učni středního odborného učiliště se dvěma žáky tohoto etnika.

Otázka č. 6: Co je to rasismus?

- Odpovědi:
- a) Teorie a ideologie hierarchizující sociální skupiny podle rasového klíče
 - b) Víra v nadřazenost zpravidla vlastního národa, hlásání nacionální výlučnosti a rozněcování nenávisti k jiným národům
 - c) Porušení zásad rovného zacházení s lidmi kvůli jejich rase, či etnickému původu
 - d) Strach z neznámého, často se slovo používá k označení strachu z cizinců, či při obavách z jejich tradic a odlišné kultury

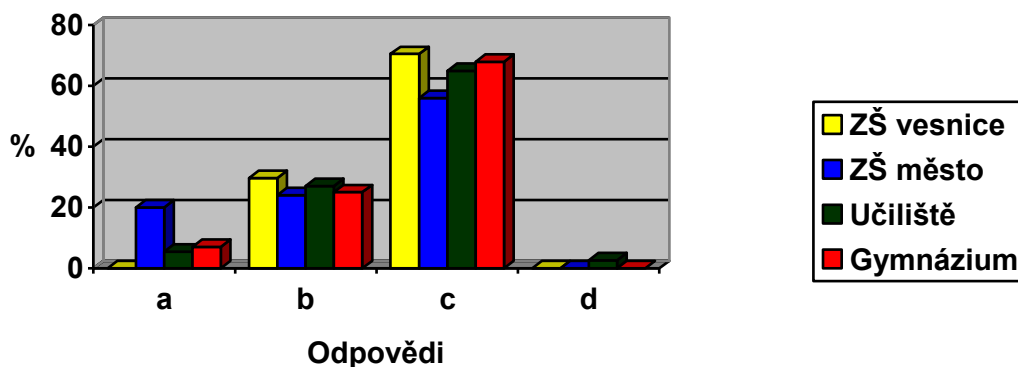
Tabulka výsledků v absolutních číslech

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	0	8	19	0
ZŠ město	5	6	14	0
Učiliště	2	10	24	1
Gymnázium	2	7	19	0

Tabulka výsledků vyjádřená procentuálně

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	0,0	29,6	70,4	0,0
ZŠ město	20,0	24,0	56,0	0,0
Učiliště	5,4	27,0	64,9	2,7
Gymnázium	7,1	25,0	67,9	0,0

Grafické znázornění

Jediná otázka v dotazníku záměrně koncipovaná jako obtížná, položená pro ověření, zda respondenti mají zcela jasnou představu o konkrétních pojmech, či zda jim různé pojmy týkající se ale stejného nebo obdobného tématu nesplývají.

Z výsledků je zřejmé, že tomu tak opravdu je a že respondenti mají problém s rozlišováním definic, které se sice dotýkají podobné oblasti, ale definují odlišné jevy.

Jedinou správnou odpovědí a definicí pro rasismus je odpověď „a) Teorie a ideologie hierarchizující sociální skupiny podle rasového klíče“. Zajímavou skutečností je fakt, že tuto odpověď označilo pouze 9 respondentů z celkového počtu 117. Pět z nich je z kategorie městská základní škola, která tak překonala překvapivě i kategorii studentů gymnázia s pouze dvěma správnými odpověďmi. Žádnou správnou odpověď neoznačili respondenti z kategorie vesnická základní škola.

Odpověď „b) Víra v nadřazenost zpravidla vlastního národa, hlásání nacionální výlučnosti a rozněcování nenávisti k jiným národům“, která je definicí pro pojem šovinismus označilo téměř shodných 24 – 29,6 % respondentů ze všech kategorií.

Odpověď „c) Porušení zásad rovného zacházení s lidmi kvůli jejich rase, či etnickému původu“, což je definicí pro pojem diskriminace, označila statisticky významná většina od 56 % u žáků městské základní školy až po 70,4 % u žáků vesnické základní školy.

Odpověď „d) Strach z neznámého, často se slovo používá k označení strachu z cizinců, či při obavách z jejich tradic a odlišné kultury“, což je definice pro pojem xenofobie označil pouze jeden učeň středního odborného učiliště.

Otázka č. 7: Mají v ČR příslušníci národnostních menšin přístup ke vzdělání stejný jako většinová populace?

Odpovědi: a) ano
b) ne, jsou na tom hůře

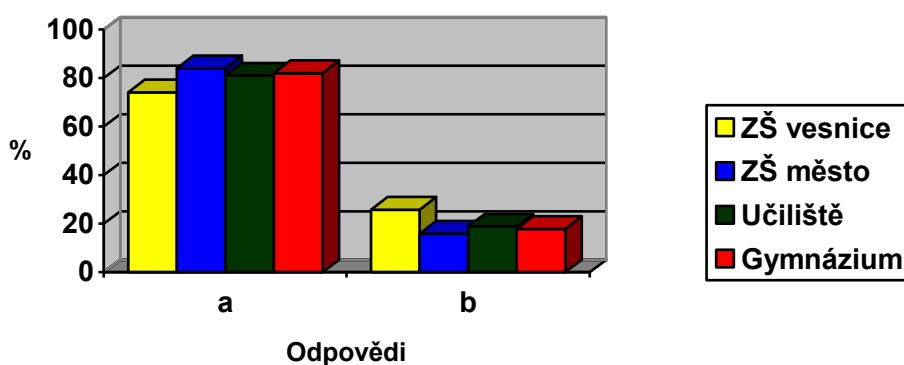
Tabulka výsledků v absolutních číslech

Druh školy	a	b
ZŠ vesnice	20	7
ZŠ město	21	4
Učiliště	30	7
Gymnázium	23	5

Tabulka výsledků vyjádřená procentuálně

Druh školy	a	b
ZŠ vesnice	74,1	25,9
ZŠ město	84,0	16,0
Učiliště	81,1	18,9
Gymnázium	82,1	17,9

Grafické znázornění

Téměř identické výsledky u této otázky narušili pouze respondenti z vesnické základní školy, u kterých odpověď „a) ano“ byla zaznamenána s o 7-10 % nižší četností než u ostatních kategorií. Tento rozdíl však není statisticky nikterak významný, takže můžeme konstatovat, že názor na tuto otázku je prakticky stejný napříč všemi kategoriemi, tedy že si asi 80 % většina myslí, že příslušníci národnostních menšin mají stejný přístup ke vzdělání jako příslušníci majoritní společnosti.

Otázka č. 8: Vyskytuje se v ČR diskriminace?

- Odpovědi: a) ano, je to problém
 b) ano, hlavně tzv. pozitivní diskriminace například při udělování sociálních dávek
 c) velice výjimečně
 d) ne

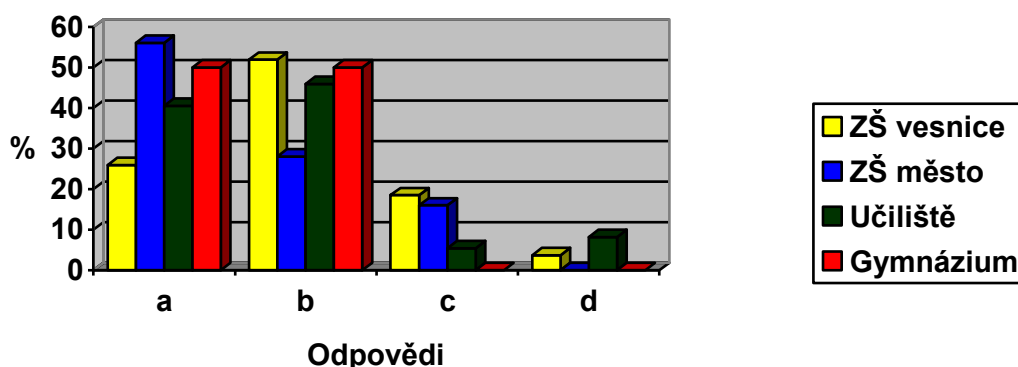
Tabulka výsledků v absolutních číslech

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	7	14	5	1
ZŠ město	14	7	4	0
Učiliště	15	17	2	3
Gymnázium	14	14	0	0

Tabulka výsledků vyjádřená procentuálně

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	25,9	51,9	18,5	3,7
ZŠ město	56,0	28,0	16,0	0,0
Učiliště	40,5	45,9	5,4	8,2
Gymnázium	50,0	50,0	0,0	0,0

Grafické znázornění

Zcela jednoznačným výstupem z výsledků této otázky je zjištění, že naprostá většina ze všech respondentů se domnívá, že v České republice se diskriminace vyskytuje. Opačného názoru jsou pouze 4 respondenti ze 117.

Odpověď „a) ano, je to problém“ označilo ve svém dotazníku 56 % respondentů z kategorie městská základní škola, 50 % respondentů z kategorie gymnázium, 40,5 % respondentů z kategorie učiliště a jen 25,9 % respondentů z kategorie vesnická základní škola.

Zajímavostí je rozdíl 30,1 % mezi četností této odpovědi u stejné věkové kategorie, ale jiných lokalit základních škol.

Obdobně veliký rozdíl v četnosti odpovědí (23,9 %) je u kategorií základních škol u odpovědi „b) ano, hlavně tzv. pozitivní diskriminace například při udělování sociálních dávek“. U této odpovědi je to však větší četnost u vesnické základní školy. V kategoriích učiliště a gymnázium byly zjištěny obdobné četnosti odpovědí 45,9 respektive 50,0 %.

Významně méně respondentů (11 ze 117 respondentů) se domnívá, že diskriminace se u nás vyskytuje velice výjimečně. V kategorii studentů gymnázia si to nemyslí nikdo.

Otázka č. 9: Snaží se stát řešit problémy s národnostními menšinami?

- Odpovědi: a) ano – situace se zlepšuje
b) ano, ale situace se i přes to zhoršuje
c) nestará se dostatečně
d) ne

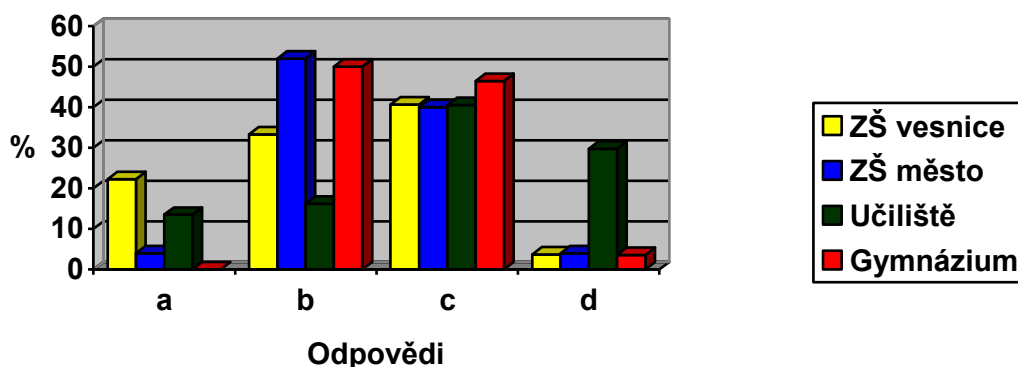
Tabulka výsledků v absolutních číslech

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	6	9	11	1
ZŠ město	1	12	10	1
Učiliště	5	6	15	11
Gymnázium	0	14	13	1

Tabulka výsledků vyjádřená procentuálně

Druh školy	a	b	c	d
ZŠ vesnice	22,2	33,3	40,7	3,7
ZŠ město	4,0	52,0	40,0	4,0
Učiliště	13,5	16,2	40,5	29,7
Gymnázium	0,0	50,0	46,4	3,6

Grafické znázornění

U této otázky byly zaznamenány nejvyšší rozdíly v odpovědích ze všech otázek dotazníku.

Odpověď „a) ano – situace se zlepšuje“ označilo 22,2 % žáků z kategorie vesnická základní škola, 13,5 % respondentů na učilišti, pouze jediný respondent v kategorii městská základní škola a žádný student gymnázia.

Odpověď „b) ano, ale situace se i přes to zhoršuje“ označilo 52 % žáků z kategorie městská základní škola a 50 % respondentů z kategorie gymnázium. Proti tomu pouze třetina respondentů na vesnické základní škole a jen šestina respondentů na učilišti.

Nejvyšší shoda s vysokým procentem odpovědí 40 – 46,4 % označených odpovědí panovala u odpovědi „c) nestará se dostatečně“.

Možnost, že se stát problémy s národnostními menšinami vůbec řešit nesnaží označil v každé kategorii pouze jeden respondent. Výjimku tvoří kategorie učňů na učilišti, kde tuto možnost označilo plných 29,7 % respondentů. Tento rozdíl by mohl být způsoben tím, že toto je jediná kategorie, ve které jsou součástí i příslušníci národnostních menšin.

Celkově z uvedeného vyplývá, že 88 % respondentů ze všech kategorií se domnívá, že stát se nějakým způsobem uvedenou problematiku řešit snaží.

Otázka č. 10: Problémy s národnostními menšinami

- Odpovědi: a) jsou jen v ČR
b) se vyskytují i v jiných státech, ale v ČR jsou největší
c) se vyskytují i v jiných státech, kde jsou i větší než v ČR

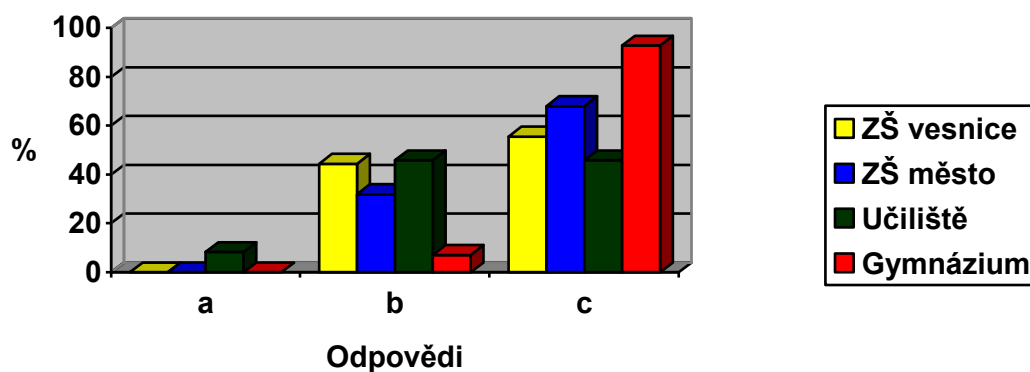
Tabulka výsledků v absolutních číslech

Druh školy	a	b	c
ZŠ vesnice	0	12	15
ZŠ město	0	8	17
Učiliště	3	17	17
Gymnázium	0	2	26

Tabulka výsledků vyjádřená procentuálně

Druh školy	a	b	c
ZŠ vesnice	0,0	44,4	55,6
ZŠ město	0,0	32,0	68,0
Učiliště	8,2	45,9	45,9
Gymnázium	0,0	7,1	92,9

Grafické znázornění

Pouze 3 respondenti (všichni z kategorie učiliště, kde jako na jediném ze sondovaných typů škol jsou v současnosti příslušníci národnostních menšin) ze všech 117 se domnívají, že problémy s národnostními menšinami jsou jen v ČR.

Že jsou problémy s národnostními menšinami i jinde, ale v ČR jsou nejhorší se domnívá téměř polovina respondentů v kategoriích vesnická základní škola a učiliště a téměř třetina respondentů v kategorii městská základní škola. V kategorii gymnázium mají na tuto otázku výrazně jiný názor, protože tuto odpověď označili pouze dva respondenti.

Jednoznačně správná odpověď je odpověď „c) se vyskytují i v jiných státech, kde jsou i větší než v ČR“, které nejnižší četnost byla zjištěna u kategorie učiliště, kde ji v jako jediné kategorii označilo méně než polovina respondentů. V kategorii vesnická základní škola ji označila mírně nadpoloviční většina a v městské základní škole ji označily téměř dvě třetiny respondentů. Studenti gymnázia ukázali, že v této problematice se orientují a správnou odpověď označilo 92,9 % respondentů.

7.1 Shrnutí praktické části

Šetření formou dotazníku probíhalo ve čtyřech kategoriích školních tříd, rozdílných věkem, lokalitou a typem školy. První kategorií, kde šetření probíhalo, byla 7. a 8. třída základní školy na vesnici, která je od okresního města vzdálená 25 km, a příslušníci žádné národnostní menšiny zde, ani v okolních obcích, nežijí a tuto školu nenavštěvují. Druhou kategorií byla 7. a 8. třída základní školy v okresním městě, ve kterém žijí příslušníci několika národnostních menšin, ale mezi respondenty nikdo z této skupiny obyvatel není. Třetí kategorií jsou dvě třídy 3. ročníku různých učebních oborů na středním odborném učilišti v tomtéž okresním městě, jako u kategorie předchozí. V této kategorii, jako jediné, jsou přítomni příslušníci národnostních menšin, a to v jedné třídě příslušník bulharské národnostní menšiny, a ve druhé jsou dva příslušníci romské národnostní menšiny. Čtvrtou kategorií byl 3. ročník gymnázia ve stejném městě, jako u předchozích dvou kategoriích. V této třídě není žádný příslušník národnostní menšiny.

Při zpracování výsledků dotazníku se ukázalo, že většině žáků a studentů ve školách, kde probíhalo šetření, není problematika národnostních menšin neznámá. Dokonce i na vesnické základní škole byla pouze ve třech dotaznících u otázky číslo 1. označena odpověď, že se s příslušníkem národnostní menšiny nikdy nesešli. Jinak u této otázky nadpoloviční většina respondentů uvedla, že s příslušníky národnostních menšin mají dobré i špatné zkušenosti. Výjimkou byla pouze kategorie středního odborného učiliště, kde na úkor této odpovědi téměř třetina respondentů označila, že s příslušníky národnostních menšin mají jen dobré zkušenosti.

Druhá otázka se ptala respondentů, zda mezi sebou mají spolužáka, který je příslušníkem národnostní menšiny. Zde je zajímavou kategorií střední odborné učiliště, kde dokonce 7 respondentů, tedy téměř pětina všech, uvedlo odpověď „ne“, přestože je tomu naopak. Odpovědí, jak k tomu mohlo dojít, by mohla být skutečnost, že uční spolužáky s jinou národností nevnímají jako něco cizího a považují je za „své“. Pokud by tomu tak bylo, byl by to pozitivní jev, ale na druhou stranu další pětina učňů v této kategorii uvedla, že má spolužáka z národnostní menšiny, ale raději by neměla. Ve stejném duchu byla na jednom z dotazníků z městské základní školy připsána poznámka „*Měli sme a byla to hrůza*“

Třetí s čtvrtá otázka byly zaměřeny na zjištění preferovaných a naopak nejvíce odmítaných národnostních menšin. Otázky byly položeny tak, že respondenti měli uvést, s kým by chtěli, respektive nechtěli, sedět v lavici. Výsledky byly, jak se dalo podle výsledků

výzkumů veřejného mínění⁴⁸ očekávat, naprosto jednoznačné a vyplývá z nich, že nejoblíbenější národnostní menšinou je menšina slovenská (uvedlo 83,8 % respondentů) a nejméně oblíbenou je menšina romská (uvedlo 88,9 % respondentů). U jednoho dotazníku z kategorie gymnázium byla možnost „Romem“ dvojitě přeškrtnuta a nahrazena ručně psaným „CIGÁNEM“.

V otázce na vzdělavatelnost jedinců podle národnosti, uvedla mírně nadpoloviční většina respondentů správnou odpověď, tedy že příslušnost k národnosti nemá žádný vliv na vzdělavatelnost. Téměř třetina respondentů uvedla z daných možností svou, tedy Českou národnost. Zajímavostí je v kategorii gymnázium téměř 29 % odpovědí, kdy byli označeni za nejlépe vzdělavatelné Vietnamci.

V jediné otázce, která byla záměrně položena jako obtížná, se ukázalo, že přes dlouhodobou celospolečenskou diskuzi a vysokou mediální frekvencovanost tématu národnostních menšin a s tím spojených jevů, nemá přesné povědomí o jednotlivých jevech, nebo jejich definicích. A tak na otázku, co je to rasismus, správně odpovědělo pouze 7,7 % respondentů. Téměř dvě třetiny respondentů přiřadily pojem „rasismus“ k definici „diskriminace“ a jedna čtvrtina k definici „šovinismu“.

Poslední čtyři otázky byly zaměřeny na obecné celospolečenské jevy. Na otázku, zda se v České republice vyskytuje diskriminace, odpověděli pouze čtyři respondenti ze 117 záporně, ale pouze 23 respondentů (19,7 %) se domnívá, že příslušníci národnostních menšin v České republice mají horší možnost přístupu ke vzdělání, než majoritní společnost. Pouze 2,5 % respondentů se domnívá, že problémy s národnostními menšinami jsou jen v České republice. 12 % respondentů se domnívá, že stát se nesnaží řešit problémy spojené s národnostními menšinami a 77 % respondentů uvedlo, že snaha státu není dostatečná a situace se nezlepšuje.

Znepokojivým faktem, který vyplynul ze zpracovaných dotazníků, je skutečnost, že už v této věkové kategorii převládá negativní pohled na romskou národnostní menšinu. Pro podložení tohoto tvrzení slouží nejen statistické výsledky dotazníku, ale i poznámky, které byly na dotazníky respondenty dopsány:

„Cigáni utlačují bílé“

„Romové sou nejhorší na světě! Jenom kradou!“

„Všichni se Romů hrozně bojí“

„Nemám rád Romy!!!“

48 *Náš vztah k jiným národnostem*, Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR [online]. [cit.2012-03-15] Dostupné z WWW: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101135s_ov110415.pdf

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo teoreticky zkoumat vývoj národnostních menšin v České republice a zjistit názor vybraného vzorku žáků základních a středních škol na tuto problematiku. V dnešním globalizovaném světě je multikulturní společnost vzájemně propojená mezi všechny občany pohybující se na našem území a tak je tato problematika více než aktuální. Práce měla za úkol nejprve popsat genezi vzniku čtyř v České republice nejvíce zastoupených národnostních menšin, jimiž jsou slovenská, ukrajinská, vietnamská a romská národnostní menšina. U těchto menšin práce vysvětlila a datovala jejich vznik, složení a vzdělanostní strukturu jejich příslušníků.

Práce veliký prostor věnuje romské národnostní menšině, protože je zcela specifická svým původem, odlišností kultury a nechutí se asimilovat v majoritní společnosti. Díky těmto vlastnostem je majoritní společností vnímána jako nejvíce problematická národnostní menšina v České republice. Potvrzují to i výsledky šetření na základních a středních školách v okrese Prostějov.

V práci je vysvětleno, kdo to vlastně jsou Romové, jak a kdy přišli do Evropy, a jak vzniklo ještě dnes u nás hojně užívané označení tohoto etnika: Cikáni. Kapitola o historii dále informuje o podmínkách pobytu Romů na našem území, několikerých pokusech o jejich vyhnání či asimilaci, až po genocidu, která proběhla za druhé světové války.

Na popis podmínek navazuje kapitola o vzdělávání Romů, která podložená právě tisíciletou historií romského etnika v Evropě vysvětluje, proč Romové necítí potřebu se vzdělávat a vzdělání je u nich obecně na jednom z nejnižších stupňů hodnotového žebříčku. Tato kapitola popisuje snahy i nejvyšších státních orgánů o zapojení Romů do sociálních a ekonomických struktur státu a s tím související snahu o pozvednutí vzdělanostní úrovně příslušníků romské národnostní menšiny.

V poslední části bakalářské práce jsou představeny výsledky dotazníkového šetření na různých typech škol v okrese Prostějov, včetně teoretické rámce tohoto šetření.

Seznam použité literatury a jiných zdrojů

BALABÁNOVÁ, Helena, *Neznámí Romové*. Pracovní materiál Vyšší policejní školy a Střední policejní školy Ministerstva vnitra v Holešově, Holešov 2011.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5.

BUDILOVÁ, L., HIRT, T. aj. *Policista v multikulturním prostředí – informační manuál POLICIE ČR*. Praha: MVČR, 2005. ISBN 80-903510-1-8.

ČERNÝ, Jan, ed. *České státní občanství: ucelený výklad právních předpisů upravujících státní občanství České republiky v návaznosti na státní občanství ČSR, ČSSS a ČSFR*. Praha: Linde, 1996. 478 s. ISBN 80-7201-018-2.

DORAZIL, O. *Světové dějiny v kostce*. Vimperk : Papyrus, 1992. ISBN 80-901111-1-4.

Encyklopedický slovník. 1. vyd. Praha: Odeon, 1993. 1253 s. ISBN 80-207-0438-8.

HONZÁK, František et al. *Evropa v proměnách staletí*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Libri, 2001. 767 s. ISBN 80-7277-025-X.

LIŠČÁK, Vladimír, ed. *Státy a území světa*. 2., aktualiz., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Libri, 1998. 1095 s., 16 s. příl. ISBN 80-85983-53-2.

MAŘÍKOVÁ, Hana, ed. et al. *Jaká je naše společnost?: otázky, které si často klademe--*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 446 s. ISBN 978-80-7419-025-4.

Ottova encyklopedie A-Ž. 1.vyd. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004. 1144 s. ISBN 80-7360-014-5.

PEKÁREK, Pavel. Zánik sociálního systému Romů. *Demografie*. 1997, roč. 39, č. 1.

Romové v České republice. Praha: Socioklub, 1999. 558 S. ISBN 80-902260-7-8.

Slovník cizích slov. 2.dopl. vyd. Praha: Encyklopedický dům. 1996. 366 s. ISBN 80-90-1647-8-1.

Slovník ekonomie a sociálních věd. 1. vyd. Praha: E. W. A., 1995. 419 s. ISBN 80-85764-13-X.

ŠATAVA, Leoš. *Národnostní menšiny v Evropě: Encyklopedická příručka*. 1. vyd. Praha: Ivo Železný, 1994. 385 s. ISBN 80-7116-375-9.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu: [multikulturní výchova v praxi]*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2008. 273 s. ISBN 978-80-7367-182-2.

ŠRAJEROVÁ, Olga. *Slovenská národnostná menšina v ČR v zrkadle výzkumoch viz. Minulost a súčasnosť národnostných menšín na Těšínsku*. Sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, konané dne 4. 10. 2001 v Českém Těšíně, 2001.

Elektronické zdroje

Český statistický úřad [online]. [cit.2012-03-06] Dostupné z <http://www.czso.cz/>.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena, *Kdo byli předkové Romů?* [online]. [cit. 2012-03-09]. Dostupné z <<http://www.romove.radio.cz/cz/clanek/18652>>.

Historie Romů na území České republiky [online]. [cit. 2012-03-15]. Dostupné z <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>>.

Kapitoly z dějin Romů: Doba vyhánění a pronásledování [online]. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/d01kapitoly/07.pdf>>.

KOCOUREK, Jiří. *Vietnamci v České Republice* [online]. [cit.2012-02-06] Dostupné z <http://www.asimilovani.estranky.cz/clanky/narodnosti-v-cr/vietnamci.html>.

MARTÍNKOVÁ, Šárka. *Chrastavské děti*, Klub Hanoi 2006 [cit. 2012-02-05]. Dostupný z <http://www.klubhanoi.cz/view.php?cisloclanku=2006071101/>.

Ukrajinská škola [online]. [cit. 2012-03-09]. Dostupné z <http://www.ukrajinci.cz/cs/ukrajinska-skola/> .

Náš vztah k jiným národnostem, Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR [online]. [cit.2012-03-15] Dostupné z http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101135s_ov110415.pdf

UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1985/31 of 14/5/85 at para. 181. [online]. [cit.2012-03-06] Dostupné z https://akela.mendelu.cz/~xprenosi/soubory/verejna_sprava.doc.

Zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky, [databáze online]. [cit.2012-03-26] Dostupné z http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=40450&l_nr=1~2F1993~20Sb.&l_name=~C3~9Astava~20~C4~8Cesk~C3~A9~20republiky&fulltext=&nr=1~2F1993&part=&name=>.

Zákon č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, [databáze online]. [cit.2012-03-26] Dostupné z http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=40453&l_nr=2~2F1993~20Sb.&l_name=o~20vyhl~C3~A1~C5~A1en~C3~AD~20LISTINY~20Z~C3~81KLADN~C3~8DCH~20PR~C3~81V~20A~20SVOBOD&fulltext=&nr=2~2F1993&part=&name=>.

Zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin, [databáze online]. [cit.2012-03-06] Dostupné z http://www.portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=273/2001&PC_8411_p=2&PC_8411_l=273/2001&PC_8411_ps=10#10821/>.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Dotazník ke zpracování bakalářské práce na téma „Národnostní menšiny v českém školství“

Příloha

Dotazník ke zpracování bakalářské práce na téma „Národnostní menšiny v českém školství“
Správnou odpověď označte. **Dotazník je anonymní, nepodepisujte.**

1. Máte osobní zkušenost s příslušníky národnostní menšiny?

- a) ano, dobrou
- b) ano, špatnou
- c) ano, dobrou i špatnou
- d) ne, nikdy jsem se se žádným příslušníkem národnostní menšiny nesetkal

2. Máte mezi spolužáky příslušníka národnostní menšiny?

- a) ano a jsem tomu rád
- b) ano, ale raději bych neměl
- c) ne a jsem tomu rád
- d) ne, ale myslím si, že by to byl přínos

3. Máte na výběr ze čtyř spolužáků z národnostní menšiny. S kým byste chtěl/a sedět v lavici?

- a) s Vietnamcem
- b) se Slovákem
- c) s Romem
- d) s Ukrajincem

4. A s kým byste sedět v lavici chtěl/a nejméně?

- a) s Vietnamcem
- b) se Slovákem
- c) s Romem
- d) s Ukrajincem

5. Kdo si myslíte, že je nejlépe vzdělavatelný?

- a) Čech
- b) Rom
- c) Vietnámec
- d) nikdo z nich, rasa či etnický původ nemají žádný vliv na vzdělavatelnost

6. Co je to rasismus?

- a) teorie a ideologie hierarchizující sociální skupiny podle rasového klíče
- b) víra v nadřazenost zpravidla vlastního národa, hlásání nacionální výlučnosti a rozněcování nenávisti k jiným národům
- c) porušení zásad rovného zacházení s lidmi kvůli jejich rase či etnickému původu
- d) strach z neznámého, často se slovo používá k označení strachu z cizinců, či při obavách z jejich tradic a odlišné kultury

7. Mají v ČR příslušníci národnostních menšin přístup ke vzdělání stejný jako většinová populace?

- a) ano
- b) ne, jsou na tom hůře

8. Vyskytuje se v ČR diskriminace?

- a) ano, je to problém
- b) ano, hlavně tzv. pozitivní diskriminace například při přidělování sociálních dávek
- c) velice výjimečně
- d) ne

9. Snaží se stát řešit problémy s národnostními menšinami?

- a) ano – situace se zlepšuje
- b) ano, ale situace se i přes to zhoršuje
- c) nestará se dostatečně
- d) ne

10. Problémy s národnostními menšinami

- a) jsou jen v ČR
- b) se vyskytují i v jiných státech, ale v ČR jsou největší
- c) se vyskytují i v jiných státech, kde jsou i větší než v ČR